

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله عز وجل:

{إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا}

خدا فقط می خواهد پلیدی را از شما اهل بیت ببرد و کاملاً شما را پاک سازد

(سورة الأحزاب: الآية 33)

تعداد بسیار زیادی از احادیث شریف نبوی در منابع شیعه و سنی بر این امر دلالت دارند که این آیه مبارکه در خصوص پنج تن آل عبا بوده، و واژه «اهل بیت» ویژه ایشان است و اینان: محمد، علی، فاطمه، حسن و حسین[^] می باشند. به عنوان مثال رجوع کنید به:

مسند احمد (241 هـ): 1: 331، 4: 107، 6: 292 و 304؛ صحیح مسلم (261 هـ): 7: 130؛ سنن ترمذی (279 هـ): 5: 361 و...؛ السنن الكبرى نسائی (303 هـ): 5: 108 و 113؛ الذرية الطاهرة النبوية دولابی (310 هـ): 108؛ المستدرک علی الصحیحین حاکم نيسابوری (405 هـ): 2: 416، 3: 133 و 146 و 147؛ البرهان زرکشی (794 هـ): 197؛ فتح الباری شرح صحیح البخاری ابن حجر عسقلانی (852 هـ): 7: 104؛ اصول الکافی کلینی (328 هـ): 1: 287؛ الامامة والتبصرة ابن بابويه (329 هـ): 47، ح 29؛ دعائم الاسلام مغربی (363 هـ): 35 و 37؛ الخصال صدوق (381 هـ): 403 و 550؛ الامالی طوسی (460 هـ): ح 438 و 482 و 783. و نیز به تفسیر آیه در منابع زیر ر.ک: جامع البيان طبری (310 هـ): أحكام القرآن جصاص (370 هـ): أسباب النزول واحدی (468 هـ): زاد المسیر ابن جوزی (597 هـ): الجامع لأحكام القرآن قرطبی (671 هـ): تفسیر ابن کثیر (774 هـ): تفسیر ثعالبی (825 هـ): الدر المنثور سیوطی (911 هـ): فتح القدیر شوکانی (1250 هـ): تفسیر عیاشی (320 هـ): تفسیر قمی (329 هـ): تفسیر فرات کوفی (352 هـ) ذیل آیه اولوا الامر: مجمع البيان طبرسی (560 هـ) و بسیاری از منابع دیگر.

نقش اهل بیت ^

در بنیان گذاری جماعت صالحان (1)

(اهداف و ویژگی ها)

قال رسول الله ' :

إني تاركٌ فيكم الثقلين: كتاب الله وعترتي أهل بيتي ما إن تمسكتُم
بهما لن تضلّوا أبداً، وإتھما لن يفترقا حتّى يردا عليّ الحوض.

پیامبر اکرم ' می فرماید:

من دو [چیز] گرانشنگ در میان شما برجای می گذارم، کتاب
خدا و خاندانم، اهل بیتم، تا زمانی که به این دو تمسک جوئید،
هرگز گمراه نخواهید شد و به درستی که این دو هیچگاه از هم
جدا نمی شوند تا در کنار حوض [کوثر] بر من وارد شوند.

صحیح مسلم / 7 / 122 * سنن الدارمی / 2 / 432 * مسند أحمد /
3 / 14، 17، 26 وج 4 / 371 وج 5 / 182، 189 * مستدرک
الحاکم / 3 / 109، 148، 533 وجز آن.

نقش اهل بیت [^]
در بنیان گذاری جماعت صالحان - 1
(اهداف و ویژگی ها)

آیه الله سید محمد باقر حکیم

مترجم: کاظم حاتمی طبری

مجمع جهانی اهل بیت [^]

1387

• نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1-

(اهداف و ویژگی ها)

تالیف: آیه الله سید محمد باقر حکیم

ترجمه: کاظم حاتمی طبری

ویراستاری: مصطفی اسکندری

تهیه کننده: معاونت امور فرهنگی، اداره ترجمه

ناشر: مجمع جهانی اهل بیت [^]

نوبت چاپ: اول

تاریخ چاپ: 1391 ش / 1433 هـ

تعداد: 3000 نسخه

چاپخانه: اعتماد - قم

شابک: 978-964-529-319-0

شابک دوره‌ای: 3-318-529-964-978

www.ahl-ul-bayt.org

info@ahl-ul-bayt.org

حقوق چاپ محفوظ است

سخن مجمع

میراث گرانبهایی که اهل بیت [^] از خود به جای گذاشته و پیروانشان آن را از خطر نابودی نگاه داشتند، نمونه کاملی از یک مکتب فراگیر است.

این مکتب، شاخه‌های مختلف معرفت اسلامی را در بر داشته و توانسته است بسیاری از اشخاص مستعد را برای سیراب شدن از این چشمه جوشان پرورش دهد. ارمغان این مکتب به امت اسلام، دانشمندانی هستند که به پیروی از اهل بیت رسالت [^]، تهاجمات و شبهات طرح شده از سوی مذاهب و جریانات فکری داخل و خارج جامعه اسلامی را پاسخ داده و در طول قرن‌های متمادی متین‌ترین راه حل‌ها را برای این شبهات ارائه نموده‌اند.

مجمع جهانی اهل بیت [^] - بر اساس مسئولیت‌هایی که به عهده گرفته - به دفاع از حریم رسالت و حقانیت آموزه‌های عقیدتی آن مبادرت کرده است؛ حقایقی که ارباب فرق و مذاهب، و اصحاب جریانات مخالف اسلام، همواره در مخالفت با آن کوشیده‌اند. این نهاد، خود را در این راه مقدس، دنباله رو شاگردان راستین مکتب اهل بیت [^] می‌داند؛

بزرگانی که همواره برای ردّ این اتهاماتّ مستمرّ آمادگی داشته، و کوشیده‌اند مطابق با مقتضیات هر عصر و زمان، در خطّ مقدم این مبارزه باقی بمانند.

تجربیهایی که در این زمینه، در کتب دانشمندان مکتب اهل بیت [^] ذخیره شده، در نوع خود بی نظیر است؛ چرا که این تجربیات از پشتوانه‌ای علمی مبتنی بر حاکمیت عقل و استدلال، و دوری از هوا و هوس و تعصب کورکورانه برخوردار بوده، متخصصان، دانشمندان و صاحبان اندیشه را با بیانی مورد خطاب قرار می‌دهد که عقل سلیم و فطرت پاک انسانی پذیرای آن باشد.

مجمع کوشیده است تا مرحله جدیدی از این تجارب ارزشمند را طی مجموعه‌ای از تحقیقات و تألیفات مؤلفان معاصر از پیروان مکتب اهل بیت [^]، یا کسانی که با هدایت خداوندی به این مکتب شریف گرویده‌اند، فراروی تشنگان حقیقت قرار دهد.

این مجمع همچنین اقدام به تحقیق و نشر تألیفات سودمند قدما و شخصیت‌های برجسته شیعه نموده است تا چون چشمه‌ای گوارا تشنگان حقیقت را سیراب نماید، باشد که در عصر تکامل پر شتاب عقل‌ها و پیوند بی مانند جان‌ها، گوش جان خود را بر حقایقی که اهل بیت رسالت [^] برای همه جهانیان به ارمغان آورده‌اند، بگشایند.

امیدواریم خوانندگان محترم، مجمع جهانی اهل بیت [^] را از ارائه نظریات و پیشنهادات ارزشمند و انتقادات سازنده خود در این عرصه

بی نصیب نگذارند.

همچنین از سایر مؤسسات، دانشمندان و مترجمان دعوت می‌کنیم تا در نشر فرهنگ اسلام ناب محمدی یاری‌مان نمایند.

از خداوند متعال می‌خواهیم این تلاش ناچیز را از ما قبول نموده، تلاش ما را، زیر سایهٔ جانشین خود در زمین، حضرت مهدی - عجل الله تعالی فرجه الشریف - روزافزون‌تر سازد.

در اینجا بر خود لازم می‌دانیم تا یاد و خاطرهٔ شهید بزرگوار، آیت الله محمد باقر حکیم + گرامی داشته و تلاش‌های ایشان را در ترویج مکتب اهل بیت [^] که کتاب حاضر گوشه‌ای از آن می‌باشد ارج نهیم.

همچنین کمال تشکر خود را از کارشناس محترم جناب آقای کاظم حاتمی طبری به جهت ترجمهٔ این کتاب، ابراز داشته و از تمام همکاران محترمی که ما را در این اثر یاری نمودند به عزیزان پر تلاش که در ادارهٔ ترجمه سپاسگزاری می‌نماییم.

معاونت فرهنگی

مجمع جهانی اهل بیت [^]

پیش درآمد

الحمد لله رب العالمين و الصلاة على سيد الأنبياء محمد و على آله الطاهرين.

دیدگاه اهل بیت [^] و اهمیت آن

دیدگاه اهل بیت [^] در رسالت اسلام از با اهمیت‌ترین دیدگاه و دارای ابعاد متعدد عقیدتی، فکری، فرهنگی، تاریخی و اجتماعی است.

اهل بیت [^] ادامه دهندگان مسیر نبوت در قالب امامت بوده، پیشوایانی هستند که خداوند متعال پیروی از آنان، ولایت ایشان و محبت ورزیدن نسبت به آنان را بر همگان واجب فرموده است.⁽¹⁾

چه اینکه آن بزرگواران همسنگ ثقل اکبر، یعنی قرآن هستند و از آن جدا شدنی نبوده، علم قرآن در نزد آنان بوده، ایشانند که آن را تفسیر نموده، توضیح داده، بیان کرده، به کشف عجایب آن پرداخته و گنج‌های پنهانش را استخراج می‌نمایند.

آنان در عین حال حاملان سنت نبوی با همه جزئیات و مصادیق آن نیز بوده، از تأویل آیات و احادیث در زمان حال و آینده آگاهی کامل دارند.

چه اینکه آنان در استقامت، صبر، سعه صدر، حسن خلق، گزینش

1. ما این مسئله را از جهت نظری و تطبیقی به همراه دلایلش در کتاب خود: «الامامة» توضیح داده ایم.

بهترین راه برای دعوت به راه خدا با حکمت و اندرز نیکو، جهاد در راه خدا با جان و مال و آمادگی برای دادن قربانی‌های کوچک و بزرگ برای دفاع از حق و یاری ستم‌دیدگان، بهترین الگو و شایسته‌ترین مقتدایان هستند:

{إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا} (1)

خدا فقط می‌خواهد آلودگی را از شما خاندان [پیامبر] بزدايد و شما را پاک و پاکیزه گرداند.

به همین سبب است که اهل بیت [^] بار مسئولیت رسالی خویش را به دوش کشیده و در راه ایفای این مسئولیت، سرزنش هیچ ملامتگری آنان را از راه باز نداشته است. آنان رهبری تأثیرگذار خویش را در جامعه اسلامی در تاریخ به اثبات رسانده و در زمان حیات خود در همه عرصه‌های روحی، سیاسی، علمی و اخلاقی دست به اقدامات بزرگی زده‌اند. آن بزرگواران در رویارویی با دشمنان داخلی و خارجی، همچون: حاکمان منحرف، منافقان، فرصت طلبان سیاسی، زندیقان و ملحدان، گمراهان و بدعت‌پیشگان، دانشمندان زشت کردار، یهود، نصارا، و مفسدان همواره به دفاع از اسلام و مسلمین پرداخته‌اند.

اهل بیت [^] مهم‌ترین رکن

این ابعاد و خصوصیات به هم پیوسته، اهمیت جایگاه اهل بیت [^] را بیشتر آشکار کرده و بیانگر روایاتی است که اهل بیت را یکی از ارکان

تقسیم اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

اساسی و بلکه مهم ترین رکنی شمرده که اسلام بر آن بنا شده است. در حقیقت می توان گفت که این جایگاه خاص اهل بیت [^] در میان همه مسلمانان مورد اتفاق نظر و اجماع قرار گرفته است؛ گرچه در بسیاری از جزئیات در عمق یا گستردگی یا وضوح آن اختلاف کرده اند. علاوه بر متون آیات و روایات صحیح و متواتر، احساس تقدیر، احترام، تسلیم و محبتی که همه مسلمانان - جز ناصیبان - در ژرفای جان خود نسبت به اهل بیت [^] دارند نیز کاشف از همین حقیقت است.

به علاوه که بستر رویدادهای تاریخی در دوران ائمه [^] همواره در مسیر مخالف نفوذ معنوی و سیاسی آنان و در تضاد با تر رهبری اهل بیت [^] بوده است، چون قرار گرفتن آنان در معرض قتل، تبعید و محدودیت های مادی و معنوی که پیوسته در طول صدها سال به دست امویان و عباسیان انجام می شد، طبیعتاً می بایست اهل بیت [^] و مکتبشان را از صفحه روزگار محو نموده یا حداقل آنان را به کنج عزلت بکشاند.

اما می بینیم با وجود همه این فشارها، ائمه اهل بیت [^] در میان مسلمانان از چنین موقعیت معنوی بالایی برخوردار می باشند که دلیلش، وجود همان حقیقت الهی و جا داشتن اهل بیت [^] در اصل تئوری اسلام و تأکید بر این حقیقت در آیات قرآن کریم و سنت شریف نبوی و درک این مطلب از ناحیه مسلمانان است. و از جهت دیگر به دلیل زحمات بسیار و خدمات بزرگی است که اهل بیت [^] نسبت به اسلام و مسلمین به انجام رسانده اند و توانستند به رغم همه عوامل مخالف، خود را در متن

واقعیت‌های تاریخی زمان خود به اثبات برسانند.

همین موضع‌گیری مثبت مسلمانان نسبت به اهل بیت [^] است که توجیه‌کننده این حجم گسترده از تحقیقات، کتاب‌ها و مطالعات در رابطه با آن بزرگواران است؛ چه آثاری که در خصوص این موضوع به دست دانشمندان مذاهب مختلف اسلامی به رشته تحریر در آمده و چه دیگر کتاب‌های اسلامی که در رشته‌های مختلف چون فقه، تفسیر، حدیث، تاریخ و... نگاشته شده و در لابه لای آنها به مقام و منزلت والای اهل بیت [^] اعتراف شده است؛ به گونه‌ای که نمی‌توان هیچ کتابی را از این مسئله استثنا کرد.

همچنین نمی‌توان پدیده تاریخی اعتراف به مقام اهل بیت [^] را با همه ملازمات آن، جز بر اساس عقیده امامیه اثناعشریه در رابطه با اهل بیت [^] تفسیر کرد؛ آنجا که امامیه اهل بیت [^] را همان رکن اساسی می‌دانند که بنای اسلام بر پایه آن استوار است؛ رسالتی که خداوند سبحان حفظ و بقای آن را ضمانت نموده و اهل بیت [^] نیز به مثابه امتداد طبیعی آن به شمار می‌روند؛ البته با همه محتوا و مسئولیت‌های مربوط به آن، اگر چه نام نبوت بر کار آنها گذاشته نشود، همان گونه که پیامبر اکرم ' به علی ^x فرمودند:

أنت مَنِّي بمنزلة هارون من موسى إلا أنه لا نبي بعدي.

تو نسبت به من چون هارونی نسبت به موسی، جز اینکه پس از من پیغمبری نیست .

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

پس اهل بیت [^] امتداد گستره محتوایی نبوت هستند؛ چرا که آنان همسنگ و تفسیر کننده قرآن هستند و چون آنانند که حاملان سنت نبوی با تمام جزئیات آن بوده، ادامه دهنده همه مسئولیت‌های نبوت نیز می باشند؛ زیرا آنان پیشوایان هدایت، پرچم‌های پرهیزگاری، ابلاغ کنندگان پیام رسول خدا و پس از آن حضرت، متولیان امر رهبری می‌باشند.

در نتیجه چنان که تقدیر این آخرین رسالت الهی چنین رقم خورده که جاویدان بماند، به ناچار باید اهل بیت نیز به مثابه حقیقتی برپا و تأثیر گذار در جامعه اسلامی باقی بماند و این حقیقتی است که هیچ محققى هرچند فرو رفته در لجاجت و فرار کننده از حقیقت باشد، یارای انکار آن را ندارد.

حقیقت نقش اهل بیت [^]

اینک پرسشی مهم به جا می‌ماند و آن این که: با وجود این موقعیت ممتاز و جایگاه ویژه‌ای که اهل بیت [^] در دکتترین اسلام و در واقعیت فردی و اجتماعی مسلمانان از آن برخوردار بودند، حقیقت نقشی که اهل بیت [^] در مقام عمل در زندگی جامعه اسلامی ایفا نمودند چیست؟

معمولاً در جواب این سؤال به دو نقش اصلی اشاره می‌شود:

اول: جانشینی (خلافت) و ولایت امر پس از رسول خدا ¹.

دوم: مرجعیت فکری و دینی در همه مسائلی که به فهم رسالت و فروع آن مربوط می‌شود.

از همین رو است که می‌بینیم اغلب تحقیقات و مطالعاتی که در رابطه با این موضوع انجام شده است به صورت‌های مختلف بر این دو محور تمرکز یافته است.

اما منحصر کردن نقش اهل بیت [^] در این دو محور اصلی - با همه اهمیت‌هایی که این دو محور از جهت نظری دارد - از نظر خارجی و عملی موجب بروز این اشکال بزرگ می‌شود که نقش اهل بیت [^]، این مهم‌ترین رکن اسلام، تا به امروز، تعطیل و ریشه کن شده است؛ آنجا که ملاحظه می‌شود اهل بیت [^] به استثنای سال‌های کوتاه خلافت حضرت علی و فرزندش حضرت امام حسن ['] از مقام خلافت و ولایت به دور نگاه داشته شدند و جز طایفه امامیه اثنا عشریه، سایر مسلمانان، مرجعیت فکری و دینی این پیشوایان را نیز جز در مقیاسی محدود نپذیرفته‌اند.

این اشکال آنگاه بیشتر خود نمایی می‌نماید که می‌بینیم اکثر تحقیق‌هایی که به این دو محور پرداخته‌اند، اگرچه تحقیقاتی قابل تقدیر هستند، تنها به اثبات این ولایت و مرجعیت بسنده کرده، ولی به تفسیر و بیان نقش مهم این امامت و مرجعیت در جامعه اسلامی پرداخته‌اند و به رابطهٔ تئوریک این دو محور با رسالت و اهداف مقدس آن اهمیت خاصی نداده‌اند؛ با این که اهل بیت [^] خود به این موضوع پرداخته و بر این نقش مهم و این ارتباط تئوریک به صورت گسترده تأکید نموده‌اند.

تحول در بررسی جایگاه اهل بیت [^]

با توجه به مطالب پیشین و برای تفسیر جایگاه ویژه اهل بیت [^] نزد مسلمانان، نیاز به تحولی اساسی در مطالعات و تحقیقات در باره اهل بیت [^] داریم تا این مطالعات نسبت به کشف و تفسیر همه ابعاد نقش اهل بیت [^] در حیات اسلام از یک جهت، و تأکید بر جنبه ارتباط این ابعاد با دکرین اسلام از دیگر سو اهتمامی خاص بورزد.

در اینجا خوب است به بعضی از این مطالعات پیشرفته اشاره کنیم:
اول: تفسیر و توضیح همه اهداف اسلامی از طریق اثبات تفکر اهل بیت [^] در اسلام به گونه ای که از طریق این تفکر بر اصل خاتمیت در رسالت اسلام و اصل رسیدن این رسالت به اهداف مورد نظر خود در مقام عمل هرچند به صورت اجمالی تأکید شود.

دوم: توضیح جنبه ارتباطی میان این مهم ترین رکن اسلام (اهل بیت [^]) با سایر ارکان آن به نحوی که از این راه، تکامل تئوری اسلام و انسجام ساختار، اهداف و نتایج آن آشکار گردد.

سوم: روشن کردن رابطه میان مشخصات خاص و ویژگی های فکری و عقیدتی که تنها مذهب اهل بیت [^] از آن برخوردار بوده و سایر مذاهب اسلامی از آن بهره ای ندارند و توضیح این نوع برداشت از اسلام که بر اساس تفکر امامت اهل بیت [^] و نقش آنها در در زندگی اسلامی شکل گرفته است.

به عنوان مثال چه رابطه‌ای میان اموری چون: عصمت، تقیه، شفاعت، تأویل، بداء، پرداخت خمس سود تجارت، ازدواج موقت و دیگر قوانین اسلامی خاصاً به مذهب اهل بیت^۸ با مسئله امامت وجود دارد؟ امامتی که رکن اساسی اسلام است.

و اینکه آیا این اختلاف تنها اختلاف در نظریه‌ای عقیدتی یا فکری بوده و سپس به صورت نزاعی سیاسی - عقیدتی در آمده؛ یا اینکه این مسائل ارتباطی تنگاتنگ با اصل اسلام دارد که کشمکش‌های سیاسی جامعه اسلامی انعکاس آن است؟

چهارم: بحث ارتباط نظری و عملی - بر اساس مصالح اسلامی و اهداف بلند - میان موضع گیری‌ها و فعالیت‌هایی که ائمه^۸ به شکل‌های گوناگون و در زمان‌های مختلف داشته‌اند.

از آن جایی که اهل بیت^۸ به عنوان یک تز الهی در خط رسالت مطرح هستند برخورد و عملکرد آنان در برابر افکار، رویدادها، و واقعیت‌های اجتماعی از یک دیدگاه واحد - یعنی مصالح و مفاسد واقعی - نشأت می‌گیرد و آن بزرگواران در دارا بودن این خصوصیت، همچون پیامبران هستند که در باره آنان معتقدیم: اگر همگی در یک زمان با هم جمع شوند هرگز در دیدگاه، گفتار، کردار و موضع گیری با یکدیگر اختلاف نخواهند داشت.

اما در عین حال می‌یابیم در پاره‌ای از اوقات اختلاف آشکاری در نحوه موضع گیری‌ها و گاه گفتارها، روش‌ها، برنامه‌ها و شیوه‌ها به چشم می‌خورد؛ چنان که این حالت گاه در پیامبران نیز دیده شده است.

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1

در این صورت ملاک واحدی که می‌توانیم از رفتار، گفتار، موضع و روش‌های آنان استنباط کنیم، چیست؟ به نحوی که بر اساس آن به یک تئوری دست یابیم که بیانگر این اختلافات باشد، همان‌گونه که قرآن مجید آنجا که از انبیا سخن به میان آورده، چنین کرده است.

البته شکی در این نیست که گذشته از روایاتی که از خود اهل بیت [^] برای حل این اختلافات صادر شده است، آنچه علمای اسلام و پیروان مکتب اهل بیت [^] در این راستا کرده‌اند، نیز می‌تواند به عنوان یک قانون کلی و میراث مهم در راستای این‌گونه مطالعات پیشرفته مطرح باشد.

شاید یکی از عناصر نوگرایی و پیشرفت در تحقیق در باره اهل بیت [^]، کاری باشد که منفکر بزرگ اسلامی، استاد ما حضرت آیت الله العظمی شهید سید محمد باقر صدر (رضوان الله علیه) در نوشته‌ها و دروس خود به آن پرداخت. البته با کمال تأسف ترور و شهادت این عالم ربانی به دست جنایتکاران وحشی و فسادکنندگان در زمین، موجب گردید این بحث‌ها از لحاظ کمی و کیفی تکمیل نشده و به رشته تحریر در نیاید.⁽¹⁾

1. حکومت بعثی صدام در سال (1400 ه. ق - 1980 م) شهید صدر و خواهر فاضله اش علویه بنت الهدی را به صورت وحشیانه و در زیر شکنجه به شهادت رساند. آنان هیچ گناهی نداشتند جز اینکه می‌گفتند: الله پروردگار ما است و بر این ایمان پایدار ماندند. چه این که پیش از این دو شهید و بعد از شهادت آنها نیز ده‌ها هزار تن از مؤمنان صالح در يك برنامه تصفیه دینی که با هدف نابود کردن ماهیت اسلامی در عراق صورت

طبیعتاً چنین مطالعاتی نیازمند بحث‌های مقدماتی و مهمی است که در مجموع (دایرة المعارف بزرگ اهل بیت [^]) را تشکیل می‌دهد که در بر دارنده بحث از میراث فکری، تاریخی، اخلاقی و عقیدتی به جای مانده از اهل بیت [^] و البته پراکنده در کتاب‌های حدیثی، تفسیری، اخلاقی، دعا و زیارت، خواهد بود.

باهمه تحول و پیشرفت در زمینه‌های فقهی، اصولی، رجالی و تفسیری، تحقیق در باره میراث فرهنگی باقی مانده از اهل بیت [^] در زمینه‌های فوق دستخوش رکود گردیده و به اندازه بحث‌های فقهی، اصولی و رجالی پیشرفت و تحول نیافته است.

و بدون چنین تحولی یا می‌بایست مباحث نظری با تکیه بر ماده اولیه انجام گیرد که در آن صحیح و سقیم، مطلق و مقید، عام و خاص، محکم و متشابه، مجمل و مبین و... به هم آمیخته است.

و یا بایست بحث را با تکیه بر نتیجه تحقیقات دانشمندان گذشته و در واقع تقلید از آنان استوار نمود که هرچند با اهمیت و از نظر علمی ارزشمند باشند، نتایجی از روی حدس هستند.

راه دیگر این است که محقق با توانی استثنایی پیدا شود که تحقیق در باره این میراث گرانسنگ را با هدف ساخت یک تئوری برای این نظریه، از ابتدا آغاز کند که این کار، معمولاً از عهده یک نفر خارج است.

افق‌های تحقیق در باره نظریه اهل بیت [^]

اما با وجود همه سختی‌های علمی و عملی که من با آن مواجه بودم، چند سال پیش در برابر اقدامی اولیه برای نگاشتن مطلبی در باره این نظریه قرار گرفتم؛ این در هنگامی بود که مجمع جهانی اهل بیت اولین کنفرانس جهانی اهل بیت [^] را برگزار می‌کرد. من مقاله‌ای نوشته در آن سعی کردم بعضی از تفکرات کلی این نظریه را مطرح کنم و به همین مناسبت از جانب گروهی از شرکت‌کنندگان در کنفرانس مورد تشویق قرار گرفتم.

اینجا بود که فکر کردم خوب است این طرح را در جنبه نظری آغاز کنم و محققان و دانشمندان دیگر آن را ادامه داده و تکمیل نمایند.

و با همه کارهایی که در این بخش از زندگی خود به آن مبتلا بودم و طبیعتاً با کارهای فکری و فرهنگی فرق داشته و بلکه در تضاد است، و نیز با وجود دوری نسبی‌ام از مرکز فعالیت‌های علمی، یعنی محیط حوزه علمیه و فعالیت‌های آن، کوشیدم تا این بحث را به تحلیل بنشینم. اینجا بود که مجموعه‌ای از افق‌های بحث در برابرم گشوده شد:

اول: بیان اهداف اصلی از اصل وجود نظریه اهل بیت [^] در رسالت اسلامی (از حیث نظری و عملی) آن گونه که بیان‌کننده حقیقت این مهم‌ترین رکن اسلام باشد.

و این همان وجه مشترک میان ائمه اهل بیت [^] است.

دوم: بیان و تفسیر مواضع هرکدام از ائمه اهل بیت [^] که ویژگی

خاص عصر و دوران آن امام است و ارتباط میان این مواضع با یکدیگر و بیان ارتباط این مواضع با اهداف اصلی؛ و در کنار همه این مراحل، تقسیم تاریخ اهل بیت [^] به مراحل مختلف و بیان ویژگی های هر مرحله.

سوم: پرداختن به مسائل فکری، اعتقادی و شرعی که از ناحیه ارتباط مذهب اهل بیت [^] با دیدگاه اسلام در باره اهل بیت [^]، به این مذهب اختصاص یافته است. البته باید دانست که علمای ما در رابطه با این گونه مسائل کاملاً از دیدگاه فقهی یا کلامی به تحقیق و بررسی پرداخته‌اند.

چهارم: بررسی برنامه حرکت پیروان اهل بیت [^] در زمان غیبت حضرت حجت - عجل الله فرجه - و بیان ادوار اساسی پیش گذشته و نقش آنان در به دوش کشیدن مسئولیت‌های بزرگ در رابطه با این تفکر که همان بحث نهاد مرجعیت صالح دینی است.

نقش اهل بیت [^] در زندگی اسلامی

این گونه یافتیم که بحث اول که اساسی‌ترین بحث هم هست، خود مشتمل بر چندین بحث مهم تئوری و عملی است و پرداختن به هر کدام از این اهداف مستلزم تألیف کتاب مستقلی است؛ چرا که تنها اهداف اجتماعی نظریه اهل بیت [^] را می‌توان در موارد ذیل خلاصه نمود:

1. اقامه حجت الهی بر مردم و گواهی بر اعمال آنان.
2. خلافت خداوندی یا ولایت امر و به تعبیر دیگر رهبری حکومت

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1

اسلامی.

3. مرجعیت فکری و دینی مسلمانان.

4. مجسم کردن الگویی برای بشریت در همه کمالات انسانی در جنبه‌های فردی و اجتماعی.

5. دفاع از اسلام در بُعد عقیدتی و سیاسی.

6. دفاع از امت اسلام و محافظت از موجودیت، وحدت و ویژگی‌های این امت.

7. بنیان گذاری گروهی شایسته، صالح، برگزیده و نخبه برای تحمل مسئولیت‌های ویژه.

و پیش از پرداختن به این موضوعات، لازم است تا نظریه امامت الهی اهل بیت [^] را، که در بر دارنده همه این نقش‌ها و مأموریت‌ها است، بیشتر شرح و تفسیر کنیم و اینکه چه عاملی سبب شده که رسالت اسلام به این پدیده نیازمند گردد.

بدون تردید کاری بدین گستردگی محتاج وقت زیاد، فراغت مناسب و همکاری کارآموده است.

اما من خود را ناچار می‌دیدم که با توکل بر خدا این کار شایسته را آغاز نمایم و از او در این راه یاری بجویم، به این امید که در این کار توفیق خلوص نیت و راستی و هدایت یابم

{وَمَنْ يَتَّكِلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا} (1)

و هر کس بر خدا توکل کند، کفایت امرش را می‌کند؛ خداوند فرمان خود را به انجام می‌رساند؛ و خدا برای هر چیزی اندازه‌ای قرار داده است.

و چنین دیدم که برای نگاشتن، نخست از هفتمین هدف که بنیان‌گذاری جماعت صالح باشد، آغاز به کار نمایم. و شاید دلیل این انتخاب به عنوان اولین گزینه این بود که عملاً درگیر این امور شده بودم و احساس می‌کردم جامعه به تصویری کامل (نظری و عملی) از گروه نخبگان صالح نیازی شدید دارد و برای کسانی که در عرصه کارهای سیاسی - اجتماعی به فعالیت مشغول هستند، الگویی واقعی باشد تا از آن پیروی کنند.

از دیگر سو دیدم که این بحث می‌تواند اوقات فراغت تحصیلی طلاب علوم دینی را پر کند؛ همچنین برای خطیبان، مبلغان و تحصیل‌کردگان دانشگاهی در داخل و خارج، که به صورت عادی امکان دسترسی به جزئیات و تفصیلات این نظریه را ندارند، مفید باشد.

جهان اسلام نیز در این عصر شاهد تحول گسترده‌ای در همه این عرصه‌ها (حوزه، تبلیغ، روی آوردن دانشگاهیان به فهم اسلام و مسئله مهاجرت به غرب) بوده است.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

اینجا ست که امثال این کتاب بیشتر معلومات کلی را که چنین اشخاصی برای شناخت و بررسی ماهیت جماعت صالح بدان محتاج هستند، در اختیار آنان قرار می‌دهد.

البته خود، پیش از این احساس می‌کردم که ما سخت محتاج نمونه‌ای واقعی از نخبگان شایسته هستیم؛ گروهی که خود، همگان را به ایجاد و پیاده کردن آن فرا می‌خوانیم، تا آن را به عنوان الگویی به جهان عرضه کنیم؛ تا این نظریه به عنوان یک نظریه اسلامی واقعی مطرح شده و در گستره دنیای آکنده از شهوات، تقابل منافع مادی، تناقضات سیاسی و فشارهای روانی و خارجی که عصر ما با آن دست به گریبان است، تنها به عنوان یک نظریه فرضی مطرح نگردد.

پاره‌ای از مشکلات کار

برای تدوین این کتاب، ابتدا سعی کردم تصویری کلی از آن ایجاد کنم و سپس شروع به نوشتن کردم و در این راه با مشکلات چندی مواجه گشتم که دو نمونه از آن را ذکر می‌کنم:

اول: اولین مشکل، وقت بود که من آن را به سختی از میان مشغله کارهای متضاد به چنگ می‌آوردم؛ به همین دلیل گاه می‌شد که نگارش موضوعی را آغاز می‌کردم، اما قبل از تکمیل آن مجبور می‌شدم به کار دیگری پرداخته و چند ماه، حتی در بعضی از این موارد یک سال، از کار تکمیل نوشته باز می‌ماندم و برای ادامه کار مجبور بودم که دوباره تا اندازه‌ای به عقب برگردم که گویا دوباره از صفر شروع کرده‌ام؛ خصوصاً که این بحث با نگاهی دقیق، طبیعتاً از ترکیبی نظری برخوردار است. یا

اینکه برای صرفه جویی در وقت منابع روایات را نمی‌نوشتیم و تنها اشاره‌ای به آنها می‌کردم و این امر در موقع آماده کردن کتاب برای چاپ موجب اشکالاتی گردید و زحمت اضافه‌ای برای استخراج متون از منابع اصلی بر دوش برادران مجله رساله الثقلین وابسته به مجمع جهانی اهل بیت^۸ گذاشت که از همین جا از آنان تقدیر و تشکر می‌نمایم.

دوم: اصولاً چنین بحثی از اساس بر منابع دست اولی مانند روایات اهل بیت^۸، متون تاریخی، فقهی و یا معلومات رجالی متکی است که یافتن آنها به نوبه خود نیازمند جستجو برای یافتن و سپس تحقیق در باره میزان اعتبار هر کدام از آنها و پس از آن تطبیق میان آنها و استنباط نظریه مورد نظر است که این خود به وقت بسیار زیاد و تلاشی خاص نیاز دارد.

پس از یاری خداوند، بهترین کمک کار در آسان شدن این مشکلات، دایرة المعارف‌های حدیثی و معجم‌هایی است که دانشمندان گذشته به تألیف آنها همت گماشته‌اند که خداوند آنان را بهترین جزای خیر عنایت فرماید.

اما دیدم که این راه کافی و تأثیرگذار نیست، بنا بر این از بیان این مطالب در سخنرانی‌ها و لو به صورت مقطعی و تصحیح آنها و ارجاع مطالب به منابع آن پس از سخنرانی، سود جستیم که این کار اگرچه به دقت و استحکام تألیف نبود، اما در انگیزش و محافظت از اصل افکار تأثیر داشت.

شیوه پژوهش در این کتاب

در تالیف این کتاب موضوعات ذیل را گام به گام دنبال نموده‌ام:

اول: تقسیم کتاب به هفت قسمت و تقسیم هر قسمت به بخش‌های جداگانه که هر کدام در بر دارنده عنوان‌های اصلی است و یا به قسمت‌هایی که هر کدام در بر دارنده بخش‌های مختلف است که در قسمت‌های ششم و هفتم چنین شده است.

قسمت اول دارای دو بخش: اهداف و ویژگی‌ها است.

قسمت دوم که قواعد و بنیادها نام دارد، دارای بخش‌های: فکری، اخلاقی، فرهنگی، روحی - معنوی و سیاسی - اجتماعی است.

قسمت سوم که ساختار کلی جماعت صالح نام دارد، دارای بخش‌های: مرجعیت دینی، هویت، رابطه امت با مرجع و روابط داخلی و خارجی است.

قسمت چهارم که ساختار امنیتی جماعت صالح نام دارد دارای دو بخش: خطوط امنیتی و سیاست‌های امنیتی است.

قسمت پنجم که نظام اقتصادی و مالی نام دارد، دارای بخش‌های:

نظام اقتصادی، قوانین خاص اقتصادی و فعالیت‌های اقتصادی است.

قسمت ششم که نظام کلی روابط اجتماعی نام دارد، دارای دو بخش: نظام روابط: ابعاد و اصول و ساختار نظام روابط است، که اول، شامل دو بخش: ابعاد نظریه اسلام در روابط اجتماعی و اصول و قواعد بوده و قسمت دوم نیز شامل دو بخش: ساختار و ابعاد نظریه و ساختار و

اصول و قواعد می‌باشد.

اما قسمت هفتم که بزرگ‌ترین بحث کتاب است و شعائر و عبادات نام دارد، دارای دو بخش: شعائر و عبادات است

در بخش اول از قسمت هفتم، فصل‌های: شعائر اهل بیت [^]، روزها و شب‌ها و مساجد و اماکن مقدس وجود دارد.

بخش دوم شامل بیان عبادات است، چه آنها که دارای وقت معینی هستند، در قالب فصل‌های: روزانه، هفتگی، ماهانه و سالانه، و چه آنها که وقت معینی ندارند، در قالب فصل‌های: نمازهایی که زمان خاصی ندارند، روزه‌ها بی که وقت خاصی ندارند، دعا، ذکر و جهاد.

هرکدام از این قسمت‌ها، بخش‌ها و فصل‌ها نیز در بسیاری از موارد دارای مقدمه‌ای در آغاز، به منظور زمینه سازی برای موضوع و بیان اهمیت آن و دارای خاتمه‌ای در پایان برای نتیجه گیری از بحث و یا خلاصه کردن آن است که این همه وابسته به اهمیت موضوع، گستردگی بحث و نیازهای خاص می‌باشد.

ممکن است در ابتدا چنین تقسیم بندی کمی عجیب بنماید، چرا که در کتاب‌های معروف که امثال چنین عناوینی را دربردارند معمولاً این گونه تقسیم بندی سابقه نداشته و علاوه بر آن، عناوینی هم در این کتاب آمده که چندان با اذهان آشنا نیست؛ اما آنچه می‌تواند از این غرابت بکاهد، مطالعه این موضوعات در خود کتاب است که در پی خواهد آمد.

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

دوم: اینکه هدف از تألیف این کتاب بیان نقش عملی اهل بیت [^] در تکوین و ساخت جماعت صالح، تولید تّر نظری در باره آن، و سپس بیان مشخصات و جزئیات این جماعت صالح بوده است.

این امر به سود شیعیان و دیگر مسلمانانی است که در جستجوی حقیقت‌اندومی خواهند به آن پای بند بمانند، در عین حال نیز می‌تواند برای جویندگان حقیقت از میان دیگر مردمان نیز سودمند باشد.

سوم: در این کتاب پس از تشریح اصل نظریه، بیشترین اهمیت و تمرکز نسبت به نقاط امتیاز و خصوصیات مذهب اهل بیت [^] داده شده و به نقاط مشترک و شرح و تفصیل و توجیحات آنها چندان پرداخته نشده، تنها به اشاره‌ای در رابطه با آنها اکتفا گردیده است؛ چرا که این نقاط مشترک، باهمه اهمیتش، از مسائلی است که معمولاً در بحث‌های کلی میان همه مسلمانان مورد توجه قرار گرفته و دسترسی به آنها آسان است، در ضمن پرداختن به آنها ممکن بود این کتاب را از هدف خاص خود دور نماید.

چهارم: در این کتاب بنای کار در استنباط خصوصیات تئوریک بر اساس استناد به منابع اصلی یعنی: قرآن کریم، سنت نبوی و روایات معتبری است که در نقل، یا شرح و بیان سنت نبوی از اهل بیت [^] وارد شده است، به اضافه روایات معتبری که در بیان جزئیات مسائل سیاسی، برنامه‌ها، روش‌ها، و موضع‌گیری‌ها از آن بزرگواران وارد شده است.

پنجم: از آنجا که استنباط یک نظریه، نیازمند اجتهادی صحیح و مبتنی بر منابع وقواعد صحیح اجتهاد است و از طرفی چون می‌بایست

نسبت دادن نظریه به اهل بیت ^۸ به گونه‌ای باشد که این نسبت صحیح از کار در آید؛ لذا خود را ملزم کردم تا در استنباط اصول این تئوری و افکار اصلی و مرکزی آن، تنها به متون معتبر یا نظریات اجتهادی مشهور در میان دانشمندان شیعه اهل بیت ^۸ استناد کرده و شواهد و متون تأیید کننده این اجتهاد، یا مورد استناد مجتهدان را ذکر نمایم.

اما در رابطه با جزئیات هم سعی شد تا در آنها نیز تنها از روایات معتبر استفاده شود یا روایات متعددی که تعدد آنها موجب اطمینان قلبی گردد؛ به استثنای موارد جزئی که تأثیر چندانی بر اصل نظریه ندارد، بلکه برای توضیح و تشریح آن است و این می‌تواند تفسیر کننده نقل به مضمون بعضی از روایات متشابه یا اشاره به تعدد یا اعتبار یک روایت باشد.

البته در رابطه با مستحبات اگرچه به قاعده تسامح در ادله سنن که میان فقها معروف است، اعتماد نمودیم؛ اما ذکر مستحبات با این تفصیل، خود از جهتی باعث توضیح و تفصیل بیشتر اصل نظریه و ابعاد آن می‌شود. در عین حال کوشیدم آنجا که اشاره به صحت یا اعتبار روایت برای تثبیت یک نظریه مناسب باشد در حد توان به این کار مبادرت کنم.

چنان که سعی کردم تا نظریات غریب و دور از ذهن را که منبع و مصدری برای آن یافت نمی‌شود، به کلی حذف کنم.

در پایان، بار دیگر تأکید می‌کنم که این تلاشی ابتدائی برای چنین منظوری است و طبیعی است که از اشتباهات، لغزش‌ها و عیب‌ها خالی نیست.

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

از خداوند متعال مسئلت می‌کنم این لغزش‌ها را بر ما ببخشد. همچنین از او می‌خواهم که این کار را از ما پذیرفته، توفیق تکمیل این طرح را به ما عنایت نموده و مسئلت می‌نمایم که این کار مورد رضایت و قبول خدا و رسول و ائمه اطهار خصوصاً سرور و مولای ما حضرت صاحب الزمان - عجل الله تعالی فرجه الشریف - قرار گیرد.

چه اینکه از خوانندگان عزیز و محترم و محققان فاضل و گرامی نیز تقاضا دارم از اشتباهات موجود در کتاب چشم پوشی کرده و با لطف خود آنها را به همراه نظریات گرانبهای خود در باره این هدف، به من اهدا نمایند.

والحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على محمد وآله الطيبين الطاهرين.

{ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ }⁽¹⁾

پروردگارا، اگر فراموش کردیم یا به خطا رفتیم بر ما مگیر. پروردگارا، هیچ بار گرانی بر [دوش] ما مگذار؛ همچنانکه بر [دوش] کسانی که پیش از ما بودند نهادی. پروردگارا، آنچه تاب آن نداریم بر ما تحمیل مکن. و از ما درگذر، و ما را ببخشای و بر ما رحمت آور سرور ما تویی. پس ما را بر گروه کافران پیروز کن.

14 / ذی القعدة / 1417

پیش درآمد

محمد باقر حکیم

اهداف و ویژگی ها

مقدمه

اهل بیت [^] در جامعه اسلامی بر اساس دو خط مشی اساسی و در درون دو دایره متداخل به فعالیت پرداختند که عبارتند از:

1. فعالیت در دایره گسترده امت؛ آنجا که ائمه [^] با عموم مردم در تعامل بوده و در این محدوده فرقی میان دوستان و مؤمنان به اهل بیت [^] با سایر مسلمانان نبود و تنها از حیث نزدیکی روحی، عاطفی و عقیدتی با ائمه که در قبول ولایت عقیدتی و سیاسی ائمه، محبت عاطفی، التزام اخلاقی به آنان و اطاعت از دستوراتشان جلوه گر می شد، داری امتیاز و ویژگی می شدند.

2. فعالیت در دایره خاص مؤمنان برگزیده از میان مسلمانان که دارای سطح بالایی از تعامل با اهل بیت [^] بوده، به فلسفه نقش خاص اهل بیت [^] در تئوری اسلام که بر اساس امامت و جانشینی ائمه [^] از پیامبر ' به نص صریح از جانب خداوند استوار است، ایمان داشتند.

و ملاحظه می کنیم که کار گزینش، رشد، پیشرفت، و از این طریق جدا سازی دایره دوم - که رفته رفته به صورت گروهی از صالحان با

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

هویت و ویژگی‌های مخصوص به خود در آمده، در میان اقشار جامعه به عنوان شیعیان و پیروان اهل بیت [^] معروف و مشهور گردیدند. از سایر جمعیت‌های موجود در میان دایره اول (امت اسلام) تنها با تعامل کلی امت اسلام با حرکت اهل بیت [^] قابل اجرا نبوده، بلکه موجودیت این گروه با تلاش و برنامه ریزی ائمه اهل بیت [^] برای ایجاد چنین جمعیت و توده‌ای ممکن گردیده است.

به صورت خلاصه، تشکیل چنین گروهی به خودی خود و تنها بر اثر فعالیت ائمه [^] در سطح عمومی امت اسلام و صرفاً با گزینش افراد مؤمن نخبه از میان امت میسر نگشته، بلکه این مهم با برنامه ریزی هدفمند و از پیش تعیین شده ای بوده که ائمه از پیش ترسیم و نموده بودند.

این بدان جهت بود که ائمه [^] دقیقاً می دانستند اهداف کلی که به دنبال آن هستند از جمله: دفاع از کیان اسلام و حفظ هویت امت اسلام، تنها با فعالیت‌های کلی و در دایره گسترده متحقق نخواهد شد، چرا که محقق شدن این هدف با ابعاد مختلفی که دارد در صورتی استمرار خواهد یافت که شرایط بیداری دائم و تلنگرهای عاطفی پیوسته و عنصر رهبری در جامعه موجود باشد تا این بیداری را استمرار بخشد.

به همین دلیل می بینیم که اهل بیت [^] علاوه بر فعالیت‌های عام خود از ابتدا به فعالیت در چنین دایره خاصی نیز می پرداخته‌اند. پیامبر

اکرم ' در ایام زندگی بابرکت خود به این موضوع اهمیت خاصی می دادند و به همین دلیل بود که در همان زمان حیات خود تشیع یا پیروی علی × را همچون یک خط فکری و سیاسی بنیاد نهاده، به این نیز اکتفا نکرده تعدادی از اصحاب نخبه و برگزیده خود را برای این کار انتخاب فرمودند و همین گروه، بهترین هسته اولیه را برای این جمعیت تشکیل دادند.⁽¹⁾ سپس حضرت علی × این راه را ادامه داده و تشکّل شیعی را در مدینه منوره پایه ریزی کرده و سپس پایگاه‌های آن را در کوفه به دست حذیفه بن یمان، سلمان فارسی و عمار بن یاسر و در لبنان به دست ابوذر غفاری توسعه دادند. همچنین در یمن هنگامی که خود آن حضرت اداره امور آن دیار را بر عهده داشتند؛ و در مصر و بصره و سایر شهرها نیز.

به زودی در هنگام بحث از کیفیت بنیان گذاری در این کتاب، از فعالیت‌هایی که اهل بیت [^] در این راستا انجام دادند، سخن خواهیم گفت.

1. برای شناخت این حقیقت و استدلال آن، راجع کتاب: الشیعة و التشیع، تألیف همین مؤلف که در دست چاپ می باشد.

1

اهداف کلی بنیان گذاری جماعت صالحان

می توان اهدافی اساسی را که در ورای بنیان گذاری جامعه شیعه بود، در همان اهدافی خلاصه نمود که در باره نقش کلی ائمه دانستیم؛ یعنی اقامه حجت الهی بر مردم، رهبری حکومت اسلامی، مرجعیت فکری و دینی برای مسلمانان و محافظت از موجودیت سیاسی اسلام از طریق حفاظت از حکومت و جامعه اسلامی و توده انسانی منتسب به دین اسلام و به نمایش گذاشتن الگوی شایسته‌ای برای امت، که بسیاری از خصوصیات این اهداف در مشروح بحث از کیفیت ساخت جامعه شیعی بیشتر روشن خواهد شد اما برای توضیح به نکات ذیل اشاره می‌کنیم:

[1] مشارکت در رهبری حرکت

اسلامی (در دست گرفتن حکومت اسلامی)

بدون تردید یکی از اهداف مهم وجود ائمه ⁸ و نظریه آن بزرگواران در روند آخرین رسالت - چنان که در ابتدای بحث دانستیم - رهبری حرکت اسلامی و رساندن آن به درجه بالای تکامل است.⁽¹⁾

چرا که برنامه ریزی الهی برای آخرین رسالت چنین اقتضا می‌نمود که

1. این مطلب در قسمت اول از بحث امامت، بخش نظری آمده است.

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

این حرکت اسلامی در طول مدت رهبری و امامت دوازده پیشوای معصوم به درجه مناسب تکاملی خویش برسد؛ مدت زمانی که اگر حد اقل میزان عمر طبیعی دوازده امام را در نظر بگیریم، می توان آن را دست کم به مدت سه قرن تخمین زد.

چنین درجه‌ای از تکامل را می توان در شئون مختلف جامعه اسلامی فرض کرد، مانند: پیشرفت در جنبه‌های معنوی، علمی و اخلاقی، جنبه‌های حکومتی، روابط و سازماندهی، جنبه‌های مادی در رشد اقتصادی، تأمین اجتماعی و مسئولیت متقابل اجتماعی، تقویت نیروی نظامی، انتشار دعوت و فرهنگ اسلامی در سراسر جهان و پیشرفت در سایر شئون زندگی انسانی؛ به گونه‌ای که این جامعه، مصداق عملی و واقعی این کلام خداوند متعال گردد که فرمود:

{لِيُظْهَرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ} ⁽¹⁾

تا آن را بر هر چه دین است پیروز گرداند، هر چند مشرکان خوش نداشته باشند.

و این عقب افتادگی و اوضاع نابسامانی که مسلمانان، بلکه همه بشریت چه در عصر حاضر یا در دوران‌های گذشته، با آن دست به گریبان بوده و در آن به سر می‌برند، حاصل دور نگاه داشتن اهل بیت [^] از این نقش اساسی است؛ کاری که در اثر انحراف، انتخاب‌های نادرست، اجتهادات غلط و پیروی از هوا و هوس‌های شخصی و سیاسی به وقوع پیوست. و این انسان است که همواره بار مسئولیت این امر را به دوش می‌کشد،

همو که در همه ادوار تاریخ بشریت، در همه رویارویی‌ها و موارد شکست و ناکامی، بار این مسئولیت را بر دوش دارد؛ از زمانی که خداوند متعال آدم را آفرید و او را با همسرش در بهشت جای داد تا دیگر موقعیت‌ها و مقابله‌هایی که در برابر پیامبران الهی به وقوع پیوست؛ مواردی که بشریت از اجابت رسالت و ندای ربانی پیامبران سر باز زد؛ خداوند متعال فرماید:

{كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ * وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ لِإِذْنِهِ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ} (1)

مردم، امتی یگانه بودند؛ پس خداوند پیامبران را نویدآور و بیم دهنده برانگیخت، و با آنان، کتاب [خود] را به حق فرو فرستاد، تا میان مردم در آنچه با هم اختلاف داشتند داوری کند.

و جز کسانی که [کتاب] به آنان داده شد - پس از آنکه دلایل روشن برای آنان آمد - به خاطر ستم [و حسدی] که میانشان بود، [هیچ کس] در آن اختلاف نکرد.

پس خداوند آنان را که ایمان آورده بودند، به توفیق خویش، به حقیقت آنچه که در آن اختلاف داشتند، هدایت کرد. و خدا هر که را بخواهد به راه راست هدایت می‌کند.

ائمه اطهار که اندکی پس از وفات پیامبر اکرم ' از حکومت کنار گذاشته شدند، کوشیدند تا حق را به جایگاه اصلی خود باز گردانند و

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

برای به دست گرفتن حکومت اسلامی به برنامه ریزی پرداختند. یکی از مشخصه‌های این برنامه، بنیان گذاری جامعه شیعی است؛ گروهی که می‌توانست در رهبری حرکت و حکومت اسلامی نقش مشارکتی داشته باشد.

این مطلب را می‌توان به روشنی از طریق مطالعه مرحله‌ای که سه امام اول، حضرت علی، حضرت امام حسن و حضرت امام حسین [^] در آن می‌زیسته‌اند، دریافت آنجا که در این مرحله از تاریخ و از راه فعالیت سیاسی در میان امت، تلاش برای به دست گرفتن این رهبری به صورتی مطرح و هدفمند در میان امت برقرار بوده است.⁽¹⁾

حضرت علی ^x در عمل نیز توانست به موقعیت رهبری دست یابد و این امر تا مدت کوتاهی از زمان زندگی حضرت امام حسن مجتبی ^x هم ادامه داشت و پس از آن، در زمان حضرت امام حسین ^x هم مسلمانان آرزو داشتند تا حکومت را به حالت سابق خود باز گردانند، لذا از آن حضرت تقاضا کردند تا به این امر مهم قیام نماید که این امر به وقوع فاجعه هولناک کربلا منجر گردید.

1. شکی نیست که حضرت امام حسین ^x - چنان که در تحلیل حرکت آن حضرت نیز بیان خواهیم نمود - از ابتدا می‌دانست که به مرحله به دست گرفتن رهبری و حکومت نایل نخواهد گشت، اما هدف اعلام شده و نوع موضع‌گیری و فعالیت سیاسی آن حضرت، به مقتضای وظیفه شرعی و انسانی که بر عهده داشت، در این راستا بوده است؛ وظیفه‌ای که شرایط عینی جامعه آن را بر وی تحمیل کرده بود. اگر چه هدف واقعی آن حضرت از حرکت و قیامش تحقق امور دیگری بود که در قسمت پنجم در مبحث تاریخ و مواضع ائمه [^] به ذکر آنها خواهیم پرداخت.

اهداف کلی بنیان‌گذاری جماعت صالحان

بدون شک جماعت صالحی که حضرت علی × توانست به تربیت آنان همت گماشته، اوضاع روحی و سازمانی آنان را بنا نهد، در کنار آن حضرت جنگیده و در راه خدمت به اسلام و تثبیت معیارها و ارزش‌هایی که به آن فرا می‌خواند، قربانی‌های بزرگی دادند.

اقدامات حضرت امام حسن مجتبی × نیز در راستای محافظت از این گروه بوده است؛ آنجا که می‌بینیم یکی از اهداف مهم توافقنامه آتش بس با معاویه، حفظ و حراست همین گروه بوده است.

این برگزیدگان در زمان حضرت امام حسین × نیز از نقش مهم و پیشگامانه‌ای برخوردار بودند؛ چرا که آنان توانستند حالت جمود امت اسلام و تسلیم در برابر حکومت اموی را بشکنند و برای حرکت حضرت امام حسین × که شعار سقوط حکومت اموی را سر داده، نابودی آن را وجهه همت خود کرده بود، توجیه عینی و اجتماعی فراهم کرده و برای گسترش دامنه‌های قیام آن بزرگوار در میان اقشار مختلف امت اسلام و تأثیرگذاری آن در مسیر تاریخ اسلام، زمینه سازی کنند، و چنین هم شد؛ بسیاری از اهداف این قیام محقق گشت و در نهایت به سقوط حکومت اموی منجر گردید.

پس در رابطه با مرحله زمانی سه امام اول می‌توان گفت: اولین و مهم‌ترین هدف از ایجاد تشکّل شیعی، مشارکت در عملیات به دست آوردن رهبری حکومت اسلامی بوده و این هدف، دقیقاً با فعالیت‌های ائمه در راستای حفاظت از امت اسلام در اولین بُعد آن که همان برقراری حکومت اصیل اسلامی است همگام بوده است، چه به شکل همان

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

حکومتی که عملاً در آن زمان کوتاه به دست ائمه [^] افتاد و چه به عنوان یک تئوری و آرمان؛ چرا که ائمه اطهار [^] در میان امت جریانی به راه انداختند که همواره به برپایی چنین حکومتی فرا می خواند، تا جایی که این جریان در طول تاریخ اسلام به صورت یکی از اهرم های فشار در جهت تصحیح مسیر حکومت در آمد.

نقش نخبگان برگزیده در زمان خلفای سه گانه

روشن شد که این برگزیدگان شایسته نقش عظیمی در رهبری جریان اسلامی - مردمی داشتند که از زمان خلیفه دوم عمر بن خطاب، دعوت کننده به خلافت حضرت امام علی ^x بوده و در طول مدت خلافت وی، برای اینکه پس از او حضرت علی ^x به خلافت برسد، به حکومت فشار می آوردند؛ اما خلیفه (عمر) برای تضعیف این جریان مردمی، به گونه ای دقیق و حساب شده برنامه ریزی کرد. او نامزدی خلافت پس از خود را محدود به شورایی شش نفره کرده، اختیارات این شورا را هم محدود ساخته، مقرر داشت که اگر امر نامزدی خلافت منحصر به دو نفر شد اختیار تعیین خلیفه با عبدالرحمن بن عوف باشد.

با این حال می بینیم فشارهای مردمی بر عبدالرحمن بن عوف به اندازه ای بود که او را مجبور کرد تا ابتدا پیشنهاد عهده دار شدن امر خلافت را به حضرت علی [^] ارائه کند؛ اما عبدالرحمن پیش شرطی برای این کار گذاشت که از ابتدا می دانست حضرت علی ^x هرگز آن را نخواهد پذیرفت و آن شرط این بود که: آن حضرت تعهد کند

در امر خلافت، علاوه بر پای بندی به قرآن کریم و سنت پیامبر،¹ مقید به سیره شیخین (ابوبکر و عمر) نیز باشد.

تأثیر گذاری این جریان مردمی زمانی به گونه ای آشکار خودنمایی کرد که پس از فتنه قتل عثمان عموم مردم به گونه ای بی سابقه برای بیعت با حضرت امام علی × هجوم آوردند و این مسئله از امتیازات خلافت آن حضرت در میان همه خلفا می باشد؛ چه آنان که پیش از ایشان به خلافت رسیدند و چه آنان که پس از آن حضرت آمدند. زیرا بیعت ابوبکر در اجتماعی محدود در سقیفه بنی ساعده صورت گرفت که مسلمانان در آن اختلاف نظر داشته و بعضی از افراد متنفذ و صاحب نظر نیز در آن حضور نداشتند. بیعت عمر نیز با تعیین ابوبکر و تصریح او به خلافت عمر و سکوت مسلمانان پس از عدم پذیرش اعتراض برخی همچون طلحه از طرف ابوبکر انجام شد. بیعت عثمان هم که از طریق شورای شش نفره ای که شرحش گذشت به انجام رسید.²

نقش برگزیدگان در زمان حضرت علی ×

این نخبگان برگزیده نقش ویژه ای در درگیری میان حضرت امام

1. این شرط پایه ای برای ایجاد يك قاعده جدید در جامعه اسلامی گردید که عبارت بود از: رساندن سیره شیخین به آن مرحله از قداست، که با قداست سیره پیامبر اکرم^ص همپراز باشد. و این مطلبی بود که حضرت امام علی ×، اهل بیت^ع آن حضرت و همچنین جریان مؤمن به ولایت ایشان، هرگز زیر بار آن نمی رفتند.

2. ر.ک، مرتضی عسکری، معالم المدرستین 1 / 477 - 484 صاحب این کتاب این مطلب را از شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید 4 / 9 - 8 تحقیق محمد ابوالفضل ابراهیم، نقل کرده است.

تقش اهل بیت ^۸ در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

علی \times و مخالفانش (عایشه، طلحه، زبیر، امویان و در رأس آنها معاویه) ایفا نمودند؛ آنچه حضرت علی \times در این کشمکش بر آن تکیه می نمود اصول و ارزش‌های اسلامی بود و در مقابل، دشمنان آن حضرت بر اموری همچون مصالح و منافع دنیوی و درآمدهایی که برای انسان‌ها محسوس و ملموس بود تکیه می نمودند. و اگر این گروه برگزیدگان صالح و شایسته که خود آن حضرت، آنان را در میان اقشار امت اسلام سازماندهی کرده بود، نبودند به دلیل شرایط روحی و تاریخی حاکم بر جامعه آن زمان، امیر مؤمنان \times نمی توانست به این جنگ ادامه داده و یا به موفقیتی نسبی دست یابد.

نمونه‌هایی از مردان برجسته این گروه

از همین رو است که می بینیم اشخاصی چون: مالک اشتر، هاشم مرقال، محمد بن ابوبکر، قیس بن سعد بن عباده، حجر بن عدی، صعصعة بن صوحان و برادرش زید، اویس قرنی، سلیمان بن سرد خزاعی، ابو الاسود دوئلی، عبد الله بن طلحه، عبدالله بن جعفر، خباب بن اُرت و پسرش عبدالله، عدی بن حاتم طایی، عقیل بن ابی طالب، عمرو بن حمق خزاعی، قنبر غلام حضرت علی \times ، محمد بن ابی حذیفه، ذوالشهادتین خزیمه بن ثابت انصاری، اصبع بن نباته، میثم تمار، کمیل بن زیاد، حارث همدانی، رُشید هَجَری، عبدالله بن عباس، و دیگر اصحاب، گذشته از بازماندگان قدمای صحابه پیامبر اکرم ' مانند: عمار بن یاسر، ابن تیهان، عثمان بن حنیف و برادرش سهل، جابر بن عبدالله و پسرش عبدالله بن جابر انصاری و امثال این

اشخاص، در این عرصه از وضع ویژه‌ای برخوردار بودند. اینها کسانی بودند که حضرت علی \times در هنگام فقدان هریک از آنان محزون شده، گاه در فراقشان می‌گریست و با از دست دادن آنان در حرکت اسلامی کاملاً احساس خلاء می‌نمود، گاه نیز آنان را به خلوت خود خوانده و با آنان درد دل می‌کرد.

این اشخاص برگزیده نقش فعال خود را حتی تا زمان امام حسین نیز ایفا کردند؛ آنجا که قربانی شدن آنان، آخرین تلاش روشن و آشکار این اشخاص برای مشارکت در به دست گرفتن حکومت اسلامی توسط ائمه [^] بود.

[2] حفاظت از جامعه اسلامی

از دیدگاه ائمه [^] حفاظت از جامعه اسلامی دومین هدف از ایجاد طایفه شیعه است.

این گروه از صالحان جایگاه ویژه‌ای در حفظ و حراست از جامعه اسلامی داشتند، چه در زمان حضور علنی ائمه اطهار [^] و چه پس از غیبت کبرای حضرت مهدی - عجل الله تعالی فرجه الشریف -. این بدان سبب است که تشکیل چنین گروهی تنها برای ازدیاد یاوران و هدایت یافتگان اهل بیت [^] یا فقط برای گسترش دامنه افراد شایسته و بهره برداری از آنان در کارهای سیاسی ائمه نبود؛ بلکه اهداف عمیق تری نیز وجود داشت که در همه سطوح و ابعاد با اهداف کلی ائمه [^] در ارتباط بود؛ به گونه‌ای که این گروه در ضمن وجود و انسجام خویش، این اهداف را در میان امت، جماعت و افراد، پیاده می‌نمود؛ اهدافی که

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

از جمله آنها حفظ و حراست از جامعه اسلامی بود.

این مطلب را می توان با ملاحظه نکات ذیل بیشتر توضیح داد:

1. دفاع از جامعه اسلامی

اولین نکته، اقدام نخبگان صالح در جهت محافظت از قدرت و انسجام جامعه است که در دفاع از امت اسلام در برابر دشمنان داخلی و خارجی نمود پیدا می کرد. شیعیان و موالیان اهل بیت [^] نقش بزرگی در جلوگیری از حملات نظامی بیگانگان داشتند که جهان اسلام در مرحله پایانی حکومت عباسی در جنگ های صلیبی با آن دست به گریبان بود. کارهایی نظیر اقدامات حمدانیان در منطقه شام و سوریه، و آدارسه در شمال آفریقا، یا مقاومت در برابر حمله نظامی مغولان در شرق کشور اسلامی و کاستن از وجهه متجاوزانه این تهاجم و کشاندن تدریجی آنان به سوی اسلام. همچنین سرکوبی حرکات متمردانه کافران و بت پرستان در مناطق طبرستان، و ترک و دیلم در مناطق دریای خزر و شهرهای ماوراء النهر و...

مهم تر از این، عملیات دفاعی - عقیدتی بود که در اثر راهنمایی های ائمه اهل بیت [^] در مقابله با تحركات زندقه و الحاد، همچنین مبارزه با عوامل فساد اخلاقی که همه شهرهای بزرگ جهان اسلام چون مدینه منوره، مکه مکرمه، کوفه، بصره، شام، بغداد و... را در بر گرفته بود، از شخصیت های برجسته شیعه به ظهور می رسید. این موضوع به روشنی از گفتگوها، مناظرات، مکاتب تأسیس شده توسط پیروان اهل بیت [^]، سجایای اخلاقی که آنان بدان متصف بودند و مقاومتشان در

برابر مظاهر فروپاشی و فساد و ستمگری آشکار می گردد.⁽¹⁾

2. ایجاد الگوهای شایسته

در دورانی که منافع شخصی در آن، می رفت تا بر منافع عمومی امت غالب آمده، مصالح خصوصی بر مصالح اسلام و مسلمین ترجیح یابد، فکر و زبان مردمان خریداری شده، دین وسیله تجارت گشته، احادیث پیامبر اکرم ' - خصوصاً در زمان امویان - وسیله توجیه رفتار انحرافی حاکمان، طاغوت‌ها، والیان، فرماندهان نظامی و وزیران منحرف گردیده بود، اهل بیت ^ به وسیله همین گروه برگزیدگان شایسته، الگویی مناسب به جامعه ارائه نمودند.

اهل بیت ^ اهمیت بسیار زیادی به این مسئله می دادند. امام صادق × شیعیان خود را به اینکه الگوی خوبی برای مردم باشند، دعوت فرموده است. آن حضرت از شیعیان خود خواسته که در رفتار اجتماعی در میان مسلمانان الگو باشند تا بدین وسیله، از یک طرف جامعه اسلامی حفظ شود و از طرف دیگر مردم به راه حق و صحیح رهنمون گردند.

مرحوم کلینی با سند صحیح از صفوان بن یحیی از ابو اسامه زید شحام نقل می کند که گفت:

حضرت ابو عبدالله امام جعفر صادق به من فرمودند:

1. به زودی کتاب مستقلی را به بیان این مسائل اختصاص خواهیم داد.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

اقرأ على مَنْ ترى أنَّه يطيعني منهم و يأخذ بقولي السلام، و أوصيكم بتقوى الله عزَّ و جلَّ، و الورع في دينكم، و الإجتهد لله، و صدق الحديث، و أداء الأمانة، و طول السجود، و حسن الجوار، فهذا جاء محمد '، و أدوا الأمانة إلى مَنْ ائتمنكم عليها براءً أو فاجراً، فإنَّ رسول الله ' كان يأمر بأداء الخيطة و المخيط. صلوا عشائركم، و اشهدوا جنائزهم، و عودوا مرضاهم، و أدوا حقوقهم، فإنَّ الرجل منكم إذا ورع في دينه و صدق الحديث و أدَّى الأمانة و حسن خلقه مع النَّاس قيل هذا جعفريُّ، فيسرني ذلك و يدخل عليَّ منه السرور، و قيل هذا أدب جعفر، و إذا كان علي غير ذلك دخل عليَّ بلاؤه و عاره، و قيل هذا أدب جعفر. والله لحدثني أبي × إنَّ الرجل كأن يكون في القبيلة من شيعة عليّ فيكون زينها، آداهم للأمانة، و أقضاهم للحقوق، و أصدقهم للحديث، إليه و صاياهم و ودائعهم، تُسأل العشيبة عنه فتقول: من مثل فلان؟! إته آدانا للأمانة، و أصدقنا للحديث. (1)

سلام مرا به همه کسانی که می دانی خود را پیرو من می دانند و کلام مرا می پذیرند برسان. شما را به تقوای الهی، پرهیزگاری در دین، سختکوشی برای خدا، راستگویی، ادای امانت نسبت به کسی که شما را امین بر آن قرار داده - خواه نیکوکار باشد یا فاسق - سفارش و توصیه می کنم؛ چرا که رسول خدا ' مردمان را به پس دادن امانت حتی به اندازه یک نخ یا سوزن فرمان می داد. با خاندان و خویشاوندان خود ارتباط برقرار کنید، در تشییع جنازه آنان حاضر شوید، بیمارانشان

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعة 8/298/ح2.

را عیادت کنید، حقوق آنان را ادا نمایید؛ چرا که هرگاه یکی از شما در امور دینی خویش پرهیزگار بوده، راستگویی و امانت را پیشه خود ساخته و با اخلاق خوش با مردم برخورد کند، مردم خواهند گفت: این شخص جعفری است و من از این قضیه شادمان خواهم گردید و شادی افتخار آن از آن من خواهد بود؛ چرا که گفته خواهد شد این نتیجه تربیت جعفر بن محمد است. اما اگر رفتار آنان غیر از این باشد تنگ و ناراحتی آن بر من وارد خواهد گردید که باز خواهند گفت: این نتیجه تربیت جعفر بن محمد است. به خدا سوگند، که پدرم × برای من روایت کرد که: در گذشته چنین بود که اگر مردی از شیعیان علی × در قبیله‌ای بود، زینت آن قبیله به حساب می‌آمد؛ وی امانتدارترین، راستگوترین و برترین شخص در میان آنان در ادای حقوق مردم بود. آنان وصیت‌ها و امانت‌های خود را در نزد او می‌سپردند. و اگر از آن عشیره در باره او می‌پرسیدی، پاسخ می‌دادند: چه کسی مانند فلانی است؟! او امانتدارترین و راستگوترین ما است.

در فقرة پایانی حدیث آنجا که حضرت امام صادق از پدر بزرگوارش حضرت امام ابو جعفر باقر ^۱ نقل قول می‌کند، شاهد صادق و آشکاری بر ایفای این نقش توسط پیروان اهل بیت ^۲ می‌باشد

3. وحدت اسلامی

نکته دیگر، نقش شیعیان اهل بیت ^۳ در انسجام و همبستگی با دیگر گرایش‌های جامعه اسلامی و مسلمانان دیگر مذاهب است؛ آنجا که همواره با به کارگیری شیوه تقیه در برخورد با پیروان این گرایش‌ها،

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

سعی داشتند این انسجام و همبستگی را تحقق بخشیده، روح همزیستی مسالمت آمیز را در میان مسلمانان تقویت نموده و بر ضرورت پیوستگی گروه‌های اسلامی تأکید کنند.

اگرچه تقیه از یک دیدگاه، در بر دارنده عنصر حفاظت از شیعیان اهل بیت [^] و حراست از آنان در برابر عملیات سرکوب و کشتار بود، که در آن روزگار به شدت از سوی دشمنان صاحب قدرت بر ضد آنان به اجرا گذاشته می‌شد، اما باید خاطر نشان کرد که تقیه در مکتب اهل بیت [^] تنها با همین یک بُعد مطرح نگردیده، بلکه دارای بُعد دیگری نیز هست که همان تحقق وحدت و یکپارچگی در جامعه اسلامی است. از همین رهگذر است که می‌بینیم ائمه [^] شیعیان خود را در تعامل با سایر اقشار جامعه، به ایجاد روح وحدت و همبستگی، همیاری اجتماعی و وفای به عهد و پیمان تشویق نموده، آنان را به حسن معاشرت با مردم، رعایت حقوق همسایگان، حضور در مراسم تشییع جنازه آنان، حضور در مساجد و عیادت بیماران ایشان ترغیب می‌کردند و بر این نکته تأکید داشتند که شیعیان هرگز بی نیاز از سایر مردم نبوده و مردم یک جامعه همواره به هم نیازمند هستند.

پیروان اهل بیت [^] نیز خود را به انجام این وصایا و سفارشات ملتزم دانسته، و چه در مواقعی که در موضع قدرت قرار داشتند، یا در ایامی که در موضع ضعف و مورد تعقیب بودند، این سفارشات را به موقع اجرا می‌گذاشتند. به همین دلیل، هرگز شنیده نشده که پیروان اهل بیت [^] حتی در مواقعی که زمام امور را در دست داشتند، در

اهداف کلی بنیان گذاری جماعت صالحان

برخورد با پیروان سایر مذاهب دست به قلع و قمع و اقدامات خشونت بار زده باشند؛ بلکه تحت تأثیر همین روش، در سخت ترین حالت‌ها که از ناحیه دشمنان مورد آزارهای سخت قرار می‌گرفتند نیز، تنها در صدد دفاع از خود بر آمده و حتی گاه به سکوت، صبر، تحمل انواع شکنجه‌ها و محرومیت از حقوق طبیعی خود تمسک می‌جستند.

چه اینکه هرگز راه خشونت، ترور، اعمال ناجوانمردانه، گروگان‌گیری، توقیف افراد و کشتن از راه تشنگی و گرسنگی و... را در پیش نگرفته، بلکه خود همواره در معرض چنین شیوه‌های وحشیانه‌ای قرار داشتند؛ رویه‌ای که حتی شامل بی‌گناهان و افراد ضعیف جامعه همچون زنان، کودکان و پیران شیعه نیز گردید.

به زودی در بیان سیستم امنیتی جماعت صالحان با تفصیل بیشتری از شیوه تقیه سخن خواهیم گفت، اما بد نیست در همین جا به این روایت توجه کنیم که در آن، حضرت امام صادق \times به بیان یکی از پس زمینه‌های شیوه تقیه پرداخته‌اند:

مرحوم کلینی در اصول کافی با سند صحیح از مُرازم از حضرت امام صادق \times نقل می‌کند که فرمود:

عليكم بالصلاة في المساجد وحسن الجوار للناس وإقامة الشهادة وحضور الجنائز. إنه لا بد لكم من الناس. إن أحداً لا يستغني عن الناس حياته، والناس لا بدّ لبعضهم من بعض.

بر شما باد به اقامه نماز در مساجد، حسن همجواری با مردم، اقامه

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

هادت (در محاکم عمومی) و حضور در مراسم تشییع جنازه. همانا که شما به ناچار نیازمند مردم هستید. هیچ کس در طول زندگی خویش از مردم بی نیاز نبوده، همه مردم به هم نیازمند هستند.⁽¹⁾

4. اصول گرایی و ارزش‌های والا

التزام عملی به روح اصول گرایی، ارزش‌های والا و جانبداری از حق و عناوین اولیّه احکام شرعی در میان اقشار جامعه شیعه به گونه‌ای نفوذ کرده بود که به عنوان علامت مشخصه شیعیان اهل بیت [^] در آمده، به حدی بود که آنان را همواره در صف مخالفان حکومت قرار می‌داد؛ کاری که موجب می‌شد تا آنان همیشه بسیاری از درآمدهای مادی را از دست داده و همواره آماده شورش باشند. اما همین روش و روحیه موجب می‌گردید تا جامعه اسلامی با همه اصول و ارزش‌هایش، از طریق مجاهدت این انسان‌های شایسته، که در زندگی دنیوی همواره چنگ در ریسمان حق و پارسایی داشته به دنبال تحقق ارزش‌ها و هدف‌های والا هستند، محفوظ بماند.

پیروان اهل بیت [^] فرصت‌های زیادی در پیش رو داشتند تا با جریان فراگیر فاسد زمان خود همراه شده، به منفعت‌های محدود و زودگذر دست یابند، مانند اوایل حکومت عباسیان که پیروان اهل بیت [^] در مبارزه با حکومت اموی با آنان همکاری داشته، روابط بسیار خوبی میان حکومت عباسی و شیعیان اهل بیت [^] برقرار بود.

1. حر عاملی، وسائل الشیعه 8 / 399، ب 1، از ابواب العشرة، ح 5.

اهداف کلی بنیان گذاری جماعت صالحان

خصوصاً که ائمه [^] نیز در اوایل حکومت عباسیان در برابر حکومت آنان موضع مقاومت مسلحانه را اتخاذ نموده بودند.

علاوه بر این، در ادوار مختلف پس از دوران اموی و عباسی نیز موارد بسیاری بود که پیروان اهل بیت [^] در معرض شرایط وسوسه کننده قرار می گرفتند، مانند بخشی از دوران حکومت مغولان یا دوران حملات اروپایی ها به کشورهای اسلامی مانند: عراق، لبنان، بعضی از کشورهای خلیج، شبه قاره هند، افغانستان. گذشته از ایران؛ آنجا که فرصت همکاری و همگامی با تحولات جدید سیاسی، آن هم در شرایط استیلای غرب بر جهان اسلام برای آنان کاملاً مهیا بود و می توانستند همچون دیگران به بهانه رها شدن از ظلم و ستم و دستیابی به موقعیت های سیاسی و اجتماعی جدید دست به این کار بزنند.

اما پیروان اهل بیت [^] در چنین شرایطی، باوجود اینکه در بعضی از تقسیم بندی های جدید جهان اسلام اکثریت مطلق یا نسبی از آن ایشان بود، راه مقاومت و پای بندی به اصول را برگزیده و در این راه سختی ها و ناملايمات را به جان خریدند.

دلیل این امر نیز، برخورداری آنان از روح اصول گرایی والا بود

که آنان را از پیمودن چنین راهی باز می داشت.⁽¹⁾

اتخاذ چنین موضعی از سوی پیروان اهل بیت [^] تأثیر بزرگی در

1. به زودی در هفتمین قسمت از این دوره یعنی: «الجماعة الصالحة علی خطی اهل البیت» در این زمینه بیشتر توضیح خواهیم داد.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

مقاومت جامعه اسلامی در برابر این جریان‌های مهاجم و حفظ روحیه بلند همتی در برابر مسائل دنیوی و طرد مادیات داشت.

5. انسانیت و جهانی شدن

از دیگر نکات مهم در این باب، خاموش کردن آتش نژاد پرستی، و روح طایفه گرایی، یا تعصبات اقلیمی در میان مسلمانان بود؛ به خصوص در میان ملت عرب که ریشه این مسائل در میان این قوم به زمان جاهلیت باز می‌گشت. پس از اسلام نیز به سبب فتوحات گسترده اسلامی و اختلاط مسلمانان با اسیران و بردگانی که از سایر کشورها آورده شده و به آنان «موالی» می‌گفتند، این روحیه دوباره به میان مسلمانان باز گشت و در زمان حکومت امویان به گونه‌ای آشکار بروز کرد و باعث جنگ و جدال میان اعراب و موالی شده و سپس تا دوره عباسی و عثمانی نیز ادامه پیدا کرد.

شیعیان اهل بیت [^] با رفتار برخاسته از ایمان خود، تجسم عینی روح اخوت و برادری در میان مسلمانان بودند. آنان هرگز احساس امتیاز قومی و نژادی نداشتند. وجود این ویژگی در آنان نیز به دلیل تأثیرپذیری آنان از رفتار ائمه و پیشوایانشان در این زمینه بود؛ پیشوایانی که همگان به خوبی می‌دانستند یکی از ویژگی هایشان، مراعات حال این طبقات مستضعف بود؛ کسانی که پس از فتوحات اسلامی به دین اسلام گرویده بوده و از سیاست تبعیض نژادی، قومی و اجتماعی که گروه موالی را شهروند درجه دو به حساب می‌آورد، رنج می‌بردند.

حال در می‌یابیم اتهام عجمی (غیر عرب) بودن که شیعیان اهل بیت [^]

همواره و حتی امروز با آن مواجه بوده و هستند، از کجا نشأت گرفته است؛ زیرا آنان با همهٔ مسلمانان با روحیهٔ برادری کامل برخورد و همزیستی کرده و به واسطهٔ همین روحیهٔ باز، از عکس‌العمل‌های آکنده از محبت و عطف موالی - که عجم بودند - نیز برخوردار می‌گشتند.

6. ایثار و شهادت

نکتهٔ دیگر، برانگیختن روح ایثار و فداکاری و همچنین روح طرد ظلم و سرکشی در میان اقشار امت اسلام است. به همین جهت نقش گروه پیروان برگزیدهٔ اهل بیت در طول تاریخ اسلام در دوران‌های مختلف و در هیاهوی قیام‌ها و انقلاب‌های آزادی‌بخش یا انقلاب‌هایی که برای اصلاح اوضاع فاسد جامعهٔ اسلامی به وجود می‌آمد، نقشی آشکار و برجسته است؛ آنجا که پیروان اهل بیت [^] تحت تأثیر همین روحیهٔ ایثار و شهادت در میان اقشار مختلف امت اسلام مستقیماً دست به چنین اقداماتی می‌زدند.⁽¹⁾

همین پدیده است که تا امروز، روابط میان پیروان مذهب اهل بیت [^] را با سایر اقشار امت اسلام مستحکم ساخته است؛ خصوصاً در روزگار ما که این تأثیر متقابل اثرات ویژه‌ای نیز از خود بروز داده است.

از مهم‌ترین ویژگی‌های پیروان اهل بیت [^] که تنها مخصوص ایشان است، حرام دانستن هرگونه همکاری با ستمگران و حاکمان جور، جز

1. البته همهٔ این اقدامات، مطابق با اصول و ضوابط کلی که بر اساس دیدگاه اهل بیت [^] در بارهٔ مقاومت صحیح استوار بود به انجام می‌رسید که در بخش مربوط به سیاست‌های کلی بیشتر به آن خواهیم پرداخت.

در موارد استثنایی است. (1)

[3] حراست از شریعت اسلام در برابر تحریف

یکی از مهم‌ترین اهداف ائمه [^] از بنیان گذاری طایفه امامیه، حفاظت از شریعت اسلام بوده است. از همین رو آن بزرگواران در زمان حیات خود، تلاش بسیاری برای رسیدن به این هدف کردند، تا در هنگام غیبت و عدم حضور آنان در میان امت اسلام، شریعت اسلام به سبب شرایط سیاسی، هواهای نفسانی و سایر عواملی که باعث تحریف و ضایع شدن ادیان گذشته شده بود، دستخوش تحریف و نابودی نگردد. این امر اقتضا می‌کرد تا جماعت صالحی وجود داشته باشد که پس از ائمه [^] بار این مسئولیت را به دوش بکشد؛ خصوصاً که رسالت اسلام رسالت خاتم بوده و محافظت از آن در برابر خطر نابودی و تحریف واجب است.

و این امر نه با پیروی از منطق حراست از مصالح دنیوی و لزوم پیشرفت و ارتقای آن، که تنها با پای بندی به حدود واقعی یک رسالت تحقق می‌یابد، بلکه با منطق ضرورت اتمام حجت خداوند بر مردمان در هر عصر و زمان به انجام خواهد رسید که:

{لَيْلًا يَكُونُ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ} (2)

1. به زودی در بحث سیستم امنیتی به این مطلب بیشتر خواهیم پرداخت.
2. نساء / 165، در بخش «حجت» از این دوره به تفصیل از مسئله اقامه حجت و تفسیر آن سخن گفته ایم.

تا برای مردم پس از [فرستادن] پیامبران [بهاغه و] حجتی نباشد.

حال برای تبیین بیشتر نقشی که پیروان اهل بیت [^] در حفظ شریعت و خط اصیل اسلام داشتند، پاره‌ای از ویژگی‌های شیعه را که همان پیروان اهل بیت [^] باشند، به اختصار ذکر می‌کنیم:

1. اصل مبارزه

التزام عقیدتی و فکری به یک اصل سیاسی در مبارزه با ستمگران و مواجهه با آنان. این یکی از صفات بارز پیروان اهل بیت [^] در روزگاری بود که اغلب، سعی در سرپوش نهادن و خاموش کردن این اصل اسلامی داشتند یا از طریق سرکوب و تعقیب و یا از راه فریب و تحریف. در این راستا روایاتی از زبان پیامبر اکرم \times جعل می‌شد که دلالت بر توجیه سازش با ستمگران و پذیرش حکومت و سلطه آنان داشت به گونه‌ای که این توطئه در عموم اقشار امت اسلام تأثیر گذاشت و تنها جماعت صالح یعنی پیروان اهل بیت [^] بودند که بر خط سیاسی اصیل خود پایدار ماندند و آن را نه به عنوان شعار که به عنوان یک موضع سیاسی عملی، نسل به نسل و تا به امروز به میراث نهاده‌اند.

به علاوه که مکتب اهل بیت [^] و جماعت صالحان به مدد این موضع سیاسی توانست فرآیند استنباط احکام شرعی و افتا (اجتهاد) را از تأثیر پذیری از امیال و باورهای ستمگران مصون نگاه دارد، به گونه‌ای که عنصر استقلال از هیئت حاکمه در سطح عملی و نظری، در مواضع شیعه تجسم یافت و روند اجتهاد، از وضعیت سیاسی فاسد حاکمان

تقسیم اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

منحرف جدا شد. و این مشخصه بارز پیروان اهل بیت [^] است.

2. اجتهاد در چارچوب کتاب و سنت

روح روند اجتهاد بر مبنای اصول و ضوابطی متخذ از منابع صحیح است، که مهم ترین آنها کتاب و سنت می باشد.

شیعیان اهل بیت [^] در دورانی باب اجتهاد را باز نگاه داشتند که سایر گروه های اسلامی به سبب های گوناگون، در اجتهادات خود به منابع دیگری (غیر از قرآن و سنت) همچون قیاس، استحسان، مصالح مرسله، قول صحابی و... اعتماد کرده و با اتخاذ چنین رویه ای مجبور شدند به دلیل وارد آمدن زیان های بسیار بر شریعت و تطبیق احکام شرعی بر موارد و مصادیق جدید که شریعت اسلام را با خطر تحریف مواجه ساخته بود، به بسته شدن باب اجتهاد تن در دهند. از طرفی بسته شدن باب اجتهاد و جلوگیری از این فرآیند، آثار منفی خاص خود را بر فرایند استنباط و توانایی شریعت اسلام در حل و فصل مسائل پیشرفته ای که جامعه بشری با آن مواجه می شد به جا گذاشت. هم اینک فقه اسلامی در میان اقشار عامه (غیر شیعه) در حالت بی حاصلی و جمود به سر می برد و همین مسئله موجب شده است تا بعضی از دانشمندان عامه، - خصوصاً در این عصر - به فکر بازگشایی باب اجتهاد بیفتند.

و این درست برخلاف چیزی است که ویژگی منحصر به فرد پیروان اهل بیت [^] در غنی سازی فرآیند استنباط در عین نگهداری و حفظ انضباط لازم برای آن است که موجب گشته، فقه شیعه همواره بدون وجود خطر انحراف یا قرار گرفتن در تحت تأثیر افکار غربی یا تمدن مادی، پا به

اهداف کلی بنیان گذاری جماعت صالحان

پای تحولات جهان به پیش رفته و با حفظ اصالت در منابع و سرچشمه‌های زلال خود، همچنان بارور باقی بماند و با همین پشتوانه است که می‌تواند از شریعت اسلام و میراث مسلمانان نگهداری کند.

3. آزادی فکری

داشتن قدرت آزادی در تفکر، تأمل، تدبر و تحقیق در قضایای مختلف فلسفی، کلامی و سیاسی به دور از چارچوب‌های خشک و قیود فکری تحمیلی که به اقتضای گرایش‌های سیاسی و مذهبی بر انسان تحمیل می‌شود.

این امر توده شیعه را قادر می‌ساخت تا به نقد تاریخ اسلام، ابداع و نوگرایی در فهم مسائل فلسفی و کلامی، و مواجهه با جریانات مختلف فکری و فلسفی در دوران‌های مختلف بپردازد.

باید خاطر نشان کرد علی‌رغم اینکه در تاریخ اسلام در میان مسلمانان غیر شیعه نیز کوشش‌های با اهمیتی همچون فعالیت‌های معتزله و اخوان الصفا در این زمینه به وقوع پیوست، اما این تلاش‌ها به واسطه جدایی از ریشه‌های اصیل فکری و اسارت در تنگنای دسته بندی‌های مذهبی رایج در جامعه، ناکام ماندند.

4. عدالت و پرهیزگاری

دمیدن روح تقوا، عدالت و راستی در شخصیت انسان و فعالیت‌های اجتماعی او نقشی مهم و اساسی در زندگی اجتماعی دارد که با نام واقع‌گرایی و اخلاق شناخته شده است و از همین رو ولایت

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

(حکومت) و شهادت اشخاص غیر عادل پذیرفته نیست. این عدالت در امام جماعت، شهود قضاوت و طلاق و شخص قاضی نیز شرط شده است. راوی حدیث هم ناچار باید جدای از وابستگی های سیاسی، از وثاقت یا راستگویی برخوردار باشد و در این صورت حتی اگر راوی از مذاهب دیگر بوده و عقیده اش مخالف مذهب اهل بیت [^] باشد، روایتش مورد قبول واقع می گردد و حدیث راویانی که به دروغگویی و ضعف در روایت متصف باشند، پذیرفته نمی گردد هرچند در ولایت اهل بیت [^] متعصب باشند. در نتیجه احادیث، تنها در صورتی پذیرفته خواهد شد که مورد وثوق بوده و صدور آن از معصوم مورد اطمینان باشد.

این نوع نگرش، نقش مهمی در حفظ متون شرعی داشته و مایه امتیاز آنها است، و از همین رو است که همه احادیث رسیده، از حیث سند و متن قابل بررسی، نقد و دقت است و در نزد شیعه کتابی را نمی توان یافت که به صورت مطلق مورد قبول و پذیرش باشد.⁽¹⁾ به خلاف دیگر اقشار مسلمان که به پذیرش مطلق پاره ای از کتابها ملتزم شده و آن کتابها را باوجود اینکه در سند روایاتشان راویانی هستند که به انحراف و دروغ شناخته شده اند، مطلقاً صحیح می دانند.

چه اینکه احادیثی هم وجود دارد که کتابهای حدیثی معروف در

1. البته يك جهت گیری خاص در میان پیروان اهل بیت [^] نیز هست که به صحت مطلق بعضی کتابها ملتزم شده است و طرفداران این جریان به اخباریان معروف هستند. این تفکر در برهه ای از زمان آشکار گردید، اما سپس تا حد زیادی به فراموشی سپرده شد.

میان مسلمانان تنها به دلیل اینکه راویان آنها دارای گرایش سیاسی خاصی بوده‌اند از نقل آنها خود داری کرده‌اند به گونه‌ای که مسائل سیاسی تنها ملاک در رد یا قبول روایات شده است.

5. تدوین و حفظ

اهمیت دادن به تدوین، حفظ و ضبط متون و احادیث است؛ به گونه‌ای که این جماعت (شیعیان) توانستند با وجود شرایط سختی که در عصرهای مختلف با آن رو به رو بوده و نیز به رغم عدم دسترسی به امکانات و فرصت‌های مناسب، گنجینه بزرگی از احادیث را در موضوعات مختلف شرعی و ضروریات زندگی، همچنین در تفسیر، دعا، وصایا، خطبه‌ها و تاریخ برای خود حفظ کنند، که می‌توان گفت مجموعه‌ای که در نزد پیروان اهل بیت [^] موجود است از تمام مجموعه‌هایی که در نزد سایر فرقه‌های اسلامی وجود دارد گسترده‌تر و فراگیرتر است و این امر، محافظت از شریعت و خط اصیل اسلام را به دور از درافتادن به ورطه هوا و هوس، تحریف، یا خدمت به حاکمان، آسان کرده است.

[4] زمینه سازی برای ظهور

همه ادیان آسمانی از جمله اسلام مژده ظهور مصلح نجات بخش را در آخر الزمان و انتهای تاریخ بشر داده‌اند:

لیملاً الأرض قسطاً وعدلاً كما ملأت ظلماً وجوراً .

تا زمین را چنان که از ستم و بیداد آکنده گشته است، از عدل و داد آکنده

سازد.

این مژده، حقیقتی قرآنی را مورد تأکید قرار می‌دهد که بر میراث برده شدن زمین توسط شایستگان و مستضعفان، دلالت دارد:

{وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرثُهَا عِبَادِيَ
الصَّالِحُونَ}

و در حقیقت، در زیور پس از تورات نوشتیم که زمین را بندگان شایسته ما به ارث خواهند برد.⁽¹⁾

{وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي
الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى
لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِّنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا} ⁽²⁾

خدا به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده‌اند، وعده داده است که حتماً آنان را در این سرزمین جانشین [خود] قرار دهد؛ همان گونه که کسانی را که پیش از آنان بودند جانشین [خود] قرار داد، و آن دینی را که برایشان پسندیده است به سودشان مستقر کند، و بیمشان را به ایمنی مبدل گرداند، [تا] مرا عبادت کنند و چیزی را با من شریک نگردانند.

چه اینکه این مسئله با حقیقت قرآنی دیگری نیز هماهنگ است که اصل پیروزی حق بر باطل در بیشتر جنگ‌ها و درگیری‌های طول

1. انبیا / 105.

2. نور / 55.

اهداف کلی بنیان گذاری جماعت صالحان

تاریخ بشر است؛ یعنی حرکت تاریخ - به مدد عنایت و دخالت خداوند به شکل فرستادن پیامبران و کتاب‌های آسمانی - حرکتی تکاملی است که در نهایت، ناچار باید به جامعه‌ای کامل ختم شود که پیامبران و صالحان وعده آن را داده‌اند.

آخرین رسالت (اسلام) نیز به عنوان وجهه‌ای از تکامل انسانی در این مرحله بر اساس بیداری و ادراک و تکامل تئوریک برای اداره جامعه و پیشرفت کامل روابط مختلف اجتماعی، پا به عرصه جهان گذاشته است. اما از این نکته نباید غافل بود که این تکامل در مقام عمل، تطبیق، تحقق خارجی و التزام عملی به صورت کامل به تحقق نرسیده است، چرا که رسیدن به این سطح از تکامل نیازمند تحمل دردها، رنج‌ها، تجارب و امتحانات در مدتی طولانی می‌باشد.

اینجاست که نقش پیشوایان اهل بیت [^] و جماعت صالحی که برای ایفای نقش زمینه سازی برای این مرحله تاریخی و ظهور آن مصلح نجات بخش بشریت تربیتشان نموده‌اند، پیش می‌آید.

ائمه اهل بیت [^] بیش از هر کس دیگری، ایده مهدی منتظر را که به امر نجات بشریت از ستم، سرکشی و فساد قیام می‌نماید، مطرح کرده‌اند، تا بدان حد که بسیاری از مسلمانان حتی بعضی از پیروان اهل بیت [^]، در دوران‌های مختلف زندگی ائمه [^] تصور می‌کردند، یکی از آنها همان مهدی قائم است.

ما اکنون قصد نداریم در رابطه با تأثیرات روحی، سیاسی طرح مداوم

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1

عقیده ظهور و قیام قائم - عجل الله فرجه - ایجاد کرده است، بحث کنیم؛ که این کار مجال و فرصت دیگری را طلب می نماید و در جای خود به آن نیز خواهیم پرداخت، لکن مقصود ما در اینجا اشاره ای به تقش پیروان اهل بیت [^] در فرآیند زمینه سازی برای ظهور است.

ائمّه [^] در هنگام پایه ریزی جماعت صالحان در نظر داشتند که آنان در زمان غیبت نه تنها از لحاظ فکری و عقیدتی محض که حتی در مرحله عمل نیز به ایفای این تقش بپردازند. پس یکی از اهداف وجودی این جماعت صالح، ایفای تقش زمینه سازی برای ظهور بوده است.

این مطلب را می توان از دقت در نکات ذیل به روشنی دریافت:

1. ظهور عقیده ای زنده

اولین نکته، زنده ماندن ایده ظهور در میان این گروه از مسلمانان توأم با ارتباط حقیقی با آن و احساس انتظار است.⁽¹⁾ و اینکه این ایده در هویت و شعور سیاسی این گروه به صورت یک شعار مطرح در آمده است.

واضح است که با وجود ایمان همه مسلمانان به ایده ظهور منجی، پیروان اهل بیت [^] از حیث میزان باور و احساس این ایده و پای بندی به همه جزئیات آن، از دیگر گروه های مسلمان متمایز می باشند. در نظر

1. ایده انتظار و اهمیت آن در احادیث روایت شده از حضرت رسول ' نیز وارد شده و عموم مسلمانان آن را نقل کرده اند، اما تأکید عملی و وجدانی آن مخصوص پیروان اهل بیت [^] می باشد.

این گروه شخص قائم منتظر، تنها یک امید نیست که بعدها به وقوع خواهد پیوست و مردم در انتظار او هستند، بلکه او موجود زنده‌ای است که در کنار دیگر مسلمانان زندگی می‌کند، دردهای انسان و مشکلات جامعه بشری را حس کرده و خود نیز در کنار سایر مسلمانان چشم انتظار روز موعود است. وی غایب از مردم است، اما شاهد همه اوضاع و شرایطی است که انسان‌ها در آن به سر می‌برند.

2. احساس مسئولیت و تحول طلبی

انتظار وزمینه سازی که این گروه صالح برای ظهور به انجام می‌رسانند تنها یک تئوری محض یا یک تعهد عقیدتی صرف نبود، چنان که این حالت در میان همه مسلمانان و حتی پیروان سایر ادیان نیز - با قدری تفاوت - مشاهده می‌گردد. این امر حالتی صرفاً روحانی نیز نبود، و البته این هردو بُعد، در زمينه سازی برای ظهور بی تأثیر هم نیستند.

اما این زمينه سازی - که مهم‌تر هم هست - حرکتی جهادی - سیاسی است که ویژگی مهم آن، ایجاد احساس مسئولیت در برابر رویدادهای جامعه در میان امت، اراده مندی آنان در راه محقق ساختن این هدف و در عین حال جلوگیری از سازش پذیری در برابر طاغوت‌ها و فشارهای وارد از سوی سایر تمدن‌ها و فرهنگ‌هاست که در طول دوره‌های مختلف تاریخی با آن مواجه بوده‌اند.

این ویژگی جماعت صالح شیعه اهل بیت ^۸ در طول تاریخ است.

3. بازگشت به اسلام

سومین نکته، مشارکت فعال در فرآیند ظهور و پیروزی این عملیات در رویارویی با تمدن‌های مادی و لائیک است که هم اکنون بر جهان غرب حکم می‌رانند. و این مطلبی است که آینده به زودی از آن پرده بر خواهد داشت؛ چه اینکه روایات نیز بر آن دلالت دارد. اما در زمان حاضر هم، با وجود همه تلاش‌هایی که برای از بین بردن این جماعت و دور نگاه داشتن آن، از جریان زندگی - به ویژه در این عصر - به انجام رسیده است، می‌توان نقش آنان را در فرآیند بازگشت به اسلام اصیل در ابعاد اجتماعی، سیاسی و فرهنگی زندگی به روشنی مشاهده کرد.⁽¹⁾

با این بررسی از اهداف جامعه امامیه، می‌توانیم بگوییم که: اهداف آنان از یک سو، همیاری و مشارکت با ائمه [^] در محقق ساختن هدفی است که این گروه را برای آن تأسیس کرده‌اند. و از دیگر سو استمرار بخشیدن به نقش ائمه [^] در جامعه و بقای آن به واسطه این گروه بعد از حصول غیبت کبرای حضرت حجت - عجل الله فرجه الشریف - می‌باشد.

به همین علت، وجود یک برنامه ریزی هدفمند برای این جماعت لازم و ضروری بوده، هدف از وجود چنین گروهی فقط هدایت کلی مردم و اقامه حجت بر آنان نبوده، گرچه این مسئله تأثیر طبیعی خود را در

1. در بحث از جنبه فرهنگی، همچنین در کتاب پنجم که از نقش هر يك از ائمه به صورت جداگانه بحث می‌شود هم، بار دیگر به بحث درباره اندیشه مهدویت خواهیم پرداخت.

پیدایش این گروه مؤمن به ولایت ائمه دوازده گانه [^] و جایگاه طبیعی آنان در میان امت اسلام داشته است.

شاید روایتی که شیخ کلینی در کافی از حضرت امام جواد \times از پدران بزرگوارش از امیر المؤمنین [^] از پیامبر اکرم ' نقل می نماید، مسئله هدف از بنیان گذاری این گروه را وضوح بیشتری ببخشد. در این روایت، حضرت امام جواد \times از پیامبر اکرم ' چنین نقل فرموده که:

قال رسول الله: ' إن الله خلق الإسلام فجعل له عرصة وجعل له نوراً وجعل له حصناً وجعل له ناصراً؛ فأما عرسته فالقرآن، وأما نوره فالحكمة، وأما حصنه فالمعروف، وأما انصاره فأنا و أهل بيتي وشيعتنا، فأحبوا أهل بيتي وشيعتهم وأنصارهم؛ فإنه لما أسري بي إلى السماء الدنيا فنسبني جبرائيل \times لأهل السماء استودع الله حبي وحب أهل بيتي وشيعتهم في قلوب الملائكة، فهو عندهم وديعة إلى يوم القيامة، ثم هبط بي إلى الأرض فنسبني إلى أهل الأرض فاستودع الله عز وجل حبي وحب أهل بيتي وشيعتهم في قلوب مؤمني أممي، فمؤمنوا أممي يحفظون وديعتي في أهل بيتي إلى يوم القيامة. ألا فلو أن الرجل من أممي عبد الله عز وجل عمره أيام الدنيا ثم لقي الله عز وجل مبغضاً لأهل بيتي وشيعتي ما فرج الله صدره إلا عن النفاق. ⁽¹⁾

رسول خدا ' فرموده اند: خداوند متعال اسلام را آفرید و برای آن عرصه ای و نوری و دژی و یاورانی قرار داد؛ اما عرصه اسلام قرآن است و نور آن حکمت، دژ استوار آن کارهای شایسته و یاوران آن عبارت اند از:

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

خود من و اهل بیتم و شیعیان ما، پس اهل بیت من و شیعیان و یاران آنها را دوست بدارید؛ زیرا هنگامی که مرا به آسمان دنیا بردند، جبرئیل × مرا به آنان منسوب کرد و خداوند محبت من و محبت اهل بیتم و یاران آنها را تا روز قیامت در دل اهل آسمان به ودیعت نهاد؛ سپس مرا در زمین فرود آورد و مرا به اهل زمین منسوب داشت و خداوند عزّ و جلّ محبت من و محبت اهل بیتم و یاران آنها در دل مؤمنان از امت من به ودیعت نهاد، پس ایشانند که امانت مرا در رابطه با اهل بیتم تا روز قیامت حفظ خواهند کرد. آگاه باشید که اگر مردی از امت من همه عمرش را - که به اندازه عمر دنیا باشد - به عبادت بگذراند و در پایان عمر خداوند متعال را در حالتی ملاقات کند که کینه اهل بیت و شیعیانم را در دل داشته باشد خداوند دروازه‌های دلش را جز بر نفاق نخواهد گشود.

2

ویژگی های کلی جماعت صالحان

شکی نیست که به طور طبیعی اهداف کلی این گروه می‌بایست در خصوصیات و ویژگی‌های خاصّ مطلوب برای گروه جلوه گر شود، همچنان که اهداف و ویژگی‌ها نیز به نوبه خود باید در جزئیات ساختاری مطلوب گروه منعکس گردد.

و این همان چیزی است که وجود تشابه میان بعضی از ابعاد این سه مرحله را تفسیر می‌کند. البته ممکن است اختلاف در اجمال و تفصیل یا اختلاف نقطه نظر در بُعد مطرح شده در آنها، وجود داشته باشد.

و ما ناچار پس از بیان هدف‌های کلی از تشکیل این گروه به شناخت ویژگی‌های اساسی افراد این گروه در راستای ایفای صحیح نقش خود در تاریخ اسلام و به ثمر رساندن نقش ائمه در دفاع از اسلام و حفظ جامعه اسلامی می‌پردازیم.

ما در ضمن بیان اهداف کلی جامعه شیعی، با بعضی از صفات و ویژگی‌های آنان نیز به طور فشرده آشنا شدیم. حال می‌کوشیم همه این ویژگی‌ها را فهرست وار بیاوریم، چه آنها که در بحث گذشته مورد اشاره قرار گرفته و چه صفات دیگری که در آن بحث اشاره‌ای به آنها نشده است.

[1] عقیده سالم

اهل بیت [^] به ساختار اعتقادی این جماعت و محافظت از ویژگی های اعتقادی اصیل اسلام اهمیت بسیاری می دادند تا بدین وسیله، اعضای این جماعت را از انفعال در برابر جریان های فکری، سیاسی و اجتماعی که در قرون اولیه اسلام با آن رو به رو بودند، به دور نگاه دارند. مسائلی همچون محتوای فکری و فرهنگی تمدن های روم، ایران و یونان که در بعضی از موارد گروه هایی از مسلمانان را به مرز الحاد و زندقه نیز کشاند.

همچنین جامعه اسلامی را که به دلیل توسعه مرزها و رویارویی با جامعه ها و تمدن های جدید و برخورداری از ثروت های بی شمار - که راه گشای غرق شدن در شهوات است - دست به گریبان با بیماری تمدن زدگی بود، مصون نگاه دارند.

و باز از دیگر سو، آنان را از تأثیر پذیری در برابر جریان های انحرافی زیر بیمه سازند:

- گوشه گیری صوفیان و باطنیان از جامعه؛

- افتادن در پرتگاه هرج و مرج طلبی و آشوب، وزیر پا گذاشتن همه قوانین که روش خوارج و قمرطیان بود؛

- زیاده روی در ابراز عواطف و تبدیل عواطف به عقاید و مذاهب همچون حرکت های غالیان، ناصبان، قدریان و مفوضان.

و بدین ترتیب ائمه [^] توانستند در این جنبه، موضعی متوازن و

ویژگی‌های کلی جماعت صالحان

عقیده‌ای سالم را برای پیروان خود نگاه دارند، تا از یک سو به واسطه برخورداری این گروه از اعتقادات سالم، از اسلام صحیح و اصیل محافظت کنند و از دیگر سو، قدرت بقاء، استمرار، همزیستی و سرزندگی در فعالیت، حرکت و تأثیرگذاری در سایرین را برای آنان مهیا سازند.

به همین جهت وقتی خط تشریحی حرکت این گروه و مسیر آن را در طول تاریخ اسلام تعقیب کنیم، از یک سو اصالت و ریشه داری و از سوی دیگر گستردگی و انتشار و از سومین جهت علی رغم اجرای عملیات سرکوبگرانه و تلاش برای ریشه کن کردن این حرکت، صلابت و پایداری را در آن خواهیم یافت؛ بدون اینکه مجبور به درون‌گرایی شده، از واقعیت اجتماع گریزان گشته، در شهرهای ناشناخته انزوا پیشه نمایند. برعکس، آنان در شهرهای بزرگ اسلامی و مراکز نور افشانی علمی، دینی و فرهنگی جهان اسلام همچون عراق، ایران، ترکیه، لبنان، سوریه، خلیج، شبه قاره هند (هند و پاکستان)، آسیای میانه، آذربایجان و بعضی از مناطق مهم آفریقا باقی مانده و به فعالیت خود ادامه دادند؛ چه اینکه قومیت‌های متعددی را از عرب، فارس، ترک، همه اقوام هند و بربر گرفته تا سیاهان آفریقا و دیگر قومیت‌های معروف، به خود جذب نمودند.

شاید هم ائمه[ؑ] بر اساس همین دیدگاه، می‌دانستند که نیاز ضروری برای تلاش بیشتر پیروانشان در راه دعوت و فعالیت‌های تبلیغی در میان قشرهای مختلف مردم وجود ندارد؛ چرا که اعتقاد سالم به مجرد طرح و ارائه به مردم به خودی خود می‌تواند این نقش را ایفا کند.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

کلینی به سند خود از ثابت بن سعید نقل می کند که گفت: حضرت امام جعفر صادق × به من فرمودند:

یا ثابت، مالکم و للناس، کفوا عن الناس، و لاتدعوا أحداً إلى أمرکم، فوالله لو أن أهل السماء و أهل الأرض اجتمعوا علی أن یضلّوا عبداً یرید الله هداه ما استطاعوا. کفوا عن الناس و لایقول أحدکم أخی و ابن عمی و جاری، فإن الله إذا أراد بعبدٍ خیراً طیب روحه، فلا یسمع بمعروف إلا عرفه، و لا یمنکر إلا أنکره، ثم یقذف الله فی قلبه کلمة یجمع بها أمره.⁽¹⁾

ای ثابت، شما را به مردم چه کار. دست از سر مردم بردارید و کسی را به امر خود فرا نخوانید. به خدا سوگند، اگر اهل آسمان و زمین برای گمراه کردن بنده‌ای از بندگان خدا همدست و همدستان شوند و خداوند هدایت آن بنده را بخواهد، نمی‌توانند او را گمراه کنند.

دست از مردم بدارید؛ کسی از شما نگوید که: برادرم، پسر عمویم، همسایه ام، چرا که اگر خدا خیر بنده‌ای را بخواهد روحش را پاکیزه می‌گرداند، آنگاه وی هیچ نامی از کارهای خوب را نخواهد شنید مگر اینکه آن را می‌شناسد، و از کارهای زشت سخنی به میان نخواهد آمد مگر اینکه او آن را ناپسند می‌شمرد، و پس از آن، خداوند کلمه‌ای در قلب او خواهد انداخت که کار او را به واسطه آن کلمه، به سامان خواهد کرد.

تردیدی نیست که امر به خودداری و نهی از دعوت مردم مربوط به

1. کلینی، الکافی 2 / 213 / ح 2.

مواردی است که منجر به مخاصمه و اصرار زیاد شود، همان گونه که شیخ کلینی در روایت دیگری آورده است:

و لاختاصموا بدینکم الناس، فإن المخاصمة ممرضة للقلب، فإن الله عز وجل قال لنبيه: {إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَ لَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ} (1). و فرموده است: {أَفَأَنْتَ تُكْرَهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ} (2) (3)

برسر دین خود با مردم دشمنی نکنید، چرا که دشمنی دل را بیمار می‌کند. همانا که خدا به پیامبر خود می‌فرماید: {در حقیقت، تو هر که را دوست داری نمی‌توانی راهنمایی کنی، لیکن خداست که هر که را بخواهد راهنمایی می‌کند}، همچنین می‌فرماید: {پس آیا تو مردم را ناگزیر می‌کنی که بگردند؟}

چه اینکه روایات دیگری نیز وارد شده که برعکس روایات پیشین در هنگام فراهم بودن شرایط مناسب - که به جدال و دشمنی منجر نشود - مردم را به دعوت یکدیگر تشویق نموده است، چرا که دعوت به حق یک واجب شرعی به حساب می‌آید. (4)

در همین راستا در می‌یابیم که تأکید اهل بیت [^] در روایات، بر ضرورت تشخیص ارکان و پایه‌های دین و به خصوص تأکید بر ولایت، همچنین

1. قصص / 56.

2. یونس / 99.

3. کلینی، الکافی 2 / 213 - 214 / ح 4.

4. در مبحث نظام امنیتی جماعت صالح و در بحث حجت در کتاب‌های این مجموعه به ابعاد مختلف این مسئله خواهیم پرداخت.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

فرق گذاشتن میان اسلام و کفر و اسلام و ایمان با هدف مشخص کردن ویژگی‌ها و خصوصیات همین عقیده سالم انجام می‌شده است.

اما خطی که نقطه امتیاز این عقیده سالم در میان شیعه به شمار می‌آید، محبت حضرت علی \times و پیشوایان دوازده گانه معصوم پس از آن حضرت از اولاد ایشان [^] و ایمان به ولایت آنان می‌باشد؛ آنجا که در بعضی از روایات اهل بیت [^]، داشتن اعتقاد صحیح، به داشتن چنین ولایتی پیوند داده شده است:

به سند معتبر از زرارة از حضرت ابوجعفر (امام باقر \times) نقل شده که فرمود:

بُني الإسلام على خمسة أشياء: على الصلاة، والزكاة، والحج، والصوم، والولاية.

اسلام بر پنج پایه بنیاد نهاده شد: بر نماز، زکات، حج، روزه و ولایت.

زراره گوید: به آن حضرت عرضه داشتم کدام یک از اینها برتر و با فضیلت‌تر است؟ آن حضرت در پاسخ فرمودند:

الولاية أفضل لأنها مفتاحهنّ والولي هو الدليل عليهنّ.

ولایت از همه برتر است، چرا که ولایت، کلید آنها و ولی راهنما به سوی آنها است.

گفتم: پس از ولایت کدامیک از بقیه برتر است؟

آن حضرت فرمودند: نماز.

عرض کردم: پس از آن؟

فرمودند: الزکاة، لأنه قرنه بها، و بدأ بالصلاة قبلها؛

زکات، چرا که خداوند در قرآن با نماز همراهش کرده و پیش از ذکر آن، نماز را ذکر نموده است.

گفتم: پس از آن چه؟ فرمود: حج، گفتم: پس از آن چه؟ فرمود: روزه.⁽¹⁾

در روایت دیگری که صدوق در امالی خود از ابوحمزة ثمالی از حضرت علی بن الحسین امام سجاد × نقل می کند، آمده است که فرمود:

قال سلمان الفارسي رحمة الله عليه: كنت جالساً عند رسول الله ' إذ أقبل علي بن ابي طالب × فقال له: يا عليّ ألا أبشرك؟ قال: بلى يا رسول الله، قال: هذا حبيبي جبرئيل يخبرني عن الله جل جلاله أنه قد اعطى محبيك و شيعتك سبع خصال: الرفق عند الموت، والأنس عند الوحشة، والثور عند الظلمة، والأمن عند الفزع، والقسط عند الميزان، والجواز على الصراط، ودخول الجنة قبل سائر الناس من الأمم بشمانين عاماً.⁽²⁾

سلمان فارسی گفت: در نزد پیامبر خدا ' نشستیم بودم که علی بن ابی طالب × وارد شد، پیامبر اکرم ' به او فرمودند: ای علی، آیا تو را بشارت ندهم؟

1. کلینی، الکافی 2/ 18-19، و به نقل از آن: حر عاملی، وسائل الشیعه 7/ 1 ح 2.
2. شیخ صدوق، الامالی 416 ح 548، و روایات بسیاری با همین مضمون وارد شده است: رک مجلسی، بحار الانوار 9/ 64 ح 4 و سایر احادیث باب فضائل شیعه.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

عرضه داشت: چرا، ای پیامبر خدا.

فرمود: این حبیب من جبرئیل است که از جانب خداوند جلّ جلاله مرا آگاه می‌کند که خداوند دوستان و پیروان تو را هفت خصلت بخشیده است:

مدارا به هنگام مرگ، انس در هنگام وحشت، روشنی در وقت تاریکی، امنیت در هنگام ترس، عدالت در وقت حساب و کتاب، دریافت جواز عبور در وقت عبور از صراط و داخل شدن در بهشت هشتاد سال قبل از دیگر کسان از سایر امت‌ها.

البته اهل بیت [^] برای این محبت و ولایت چندین ویژگی و نشانه بیان داشته‌اند که از آشکارترین آنها تقوا، سختکوشی، صبر در برابر مشکلات و سختی‌ها و فداکاری در راه خداست که علاوه بر روایات، در متن زیارت حضرت امام حسین ^x در کربلا نیز ذکر شده است.

[2] بازگشت به اهل بیت [^] در دین شناسی

از دیگر مسائل اساسی که یکی از مشخصه‌های جماعت صالح پیرو اهل بیت [^] به شمار می‌رود، التزام آنان به رجوع به منابع و مصادر اصیل و صحیح در دستیابی به احکام شرعی و رجوع از طریق مراجعه به انسان صالح و شایسته (امام معصوم یا فقیه عادل) در پیدا کردن جایگاه شرعی احکام قضایی در دعاوی و خصومات و همچنین در پیدا کردن حکم مسائل مستحدثه است.

با اینکه همه مسلمانان بر این نکته که قرآن کریم و سنت نبوی دو منبع اصلی شریعت اسلام هستند، اتفاق نظر دارند؛ اما پیروان مکتب اهل

بیت ^۸ در این عرصه به واسطه برخورداری از ویژگی‌های ذیل بر سایر مسلمانان برتری دارند:

1. فهم قرآن

رجوع به پیشوایان دین در تفسیر و فهم قرآن کریم و از این راه، فهم حقایق دین. این مهم در طی بازشناسی ناسخ از منسوخ، محکم از متشابه، خاص از عام، مجمل از مبین، همچنین شناختن اسباب نزول و سایر مطالبی که با فهم و شرح و تفسیر قرآن ارتباط دارد، حاصل می‌گردد.

همه مسلمانان بر این نکته اتفاق نظر دارند که حضرت علی بن ابی طالب و اهل بیتش ^۸ از همه دانشمندان اسلام به فهم قرآن دانانتر هستند، و روایات سنی و شیعه بر این مطلب گواهی می‌دهد.

از پیامبر اکرم ' روایت است که فرمود:

كيف تخلفوني في الثقلين، قيل: و ما الثقلان يا رسول الله؟ قال: الأكبر كتاب الله سبب طرفه بيد الله و طرفه بأيديكم فتمسكوا به لن تزلوا و لاتضلوا، و الأصغر عترتي و إني لئن يفترقا حتى يردا عليّ الحوض، و سألت لهما ذلك ربي، و لاتتقدموهما فتهلكوا و لاتعلموهما فإنيهما أعلم منكم. (1)

پس از من چگونه از دو امانت سنگین نگهداری خواهید نمود؟ گفته شد: آن دو امانت سنگین چیست؟ فرمود: امانت بزرگتر کتاب خداست؛ وسیله‌ای که یک طرف آن به دست خداست و سمت دیگر آن به دستان

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

شماست. پس به آن درآویزید که در این صورت هرگز نلغزید و گمراه نشوید. و دومین که کوچک تر است عترت و خاندان من هستند و این دو از هم جدا نخواهند گردید تا بر سر حوض کوثر مرا ملاقات کنند. من این امر را برای آن دو امانت، از خدایم خواسته‌ام. از این دو پیشی نگیرید که نابود خواهید شد، و سعی نکنید به آنها چیزی بیاموزید که آنان از شما داناتر هستند.

2. شناخت سنت

نکته دیگر رجوع به اهل بیت [^] در شناخت سنت نبوی است، چرا که سنت نبوی در اثر فرآیند نقل و تفسیر به صورت نا امن و غیر مطمئن و به واسطه جدایی میان متن روایت و شرایط زمان صدور، همچنین به دلیل انجام کارهایی از قبیل جعل، دروغ بافی و نسبت دروغ دادن به پیغمبر اکرم ' یا به سبب تلاش حکومت‌ها در توقیف روایات و عدم استناد به آنها - به تصور وجود مصالحی که توجیه کننده این توقیف و دست برداشتن از روایات باشد - دستخوش مشکلات، پیچیدگی‌ها و جعل گردیده بود، که این مسئله به نوبه خود، منجر به ایجاد تشویش و عدم اطمینان گسترده‌ای در فهم شریعت اسلام شد.

اما ویژگی و امتیاز عملی پیروان اهل بیت [^] بر سایر مسلمانان این بود که آنان در زمینه گرفتن سنت نبوی و نیز شرح و فهم آن و تشخیص میان ناسخ و منسوخ، مطلق و مقید و عام و خاص، تنها به

اهل بیت [^] مراجعه می‌کردند.⁽¹⁾ همچنان که پیروان اهل بیت [^] بر این باورند که: اهل بیت [^] به صورتی فراگیر، سنت پیامبر اکرم ' را حفظ کرده‌اند و دیگر برای رسیدن به حکم شرعی هیچ نیازی به رجوع به دیگر ادله ظنی وجود ندارد.

3. تقلید از مجتهد عادل زنده

نکته دیگر، انحصار دریافت حکم شرعی از مجتهد عادل است که در میان مردم به اجتهاد، حد اعلاي عدالت، پرهیزگاری و ورع شناخته شده، و مردم از راه جستجو و احساس مسئولیت، وی را یافته باشند، نه کسی که از سوی حکومت‌های طاغوتی به چنین مناصبی گمارده شده باشد.

بدین ترتیب در مقام فتوا، قضاوت و تعیین موضع شرع در مسائل و دعاوی، چنین مجتهدی محل رجوع است. مردم به تبعیت از فتوای

1. پیروان اهل بیت [^] به روایت راستگویی استناد می‌کنند که سخن معصوم را نقل کنند، حال آن معصوم ممکن است پیغمبر ' باشد، یا یکی از ائمه اطهار [^]، و به همین دلیل که ملاک آنها در استناد به روایت، راستگویی افراد است، حتی به روایات نقل شده از افراد راستگوی سایر مذاهب نیز استناد می‌نمایند. اما در واقع می‌توان گفت که شیعیان - صرف نظر از راویان - تنها احادیث صادره از اهل بیت [^] را مورد استناد قرار می‌دهند، چرا که صحت روایات دیگران جز در موارد بسیار محدود برای ایشان به اثبات نرسیده است؛ این دسته محدود به «روایات نبوی» معروف، و در میان مسلمانان مشهور بوده و نسل بعد از نسل به نقل از پیامبر ' در میان آنان رایج بوده است. البته برخی از دانشمندان به دلیل عدم وضوح سند در امثال این روایات نیز توقف کرده‌اند.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

مجتهد زنده‌ای ملزم می‌شوند⁽¹⁾ که از یک سو همراه با رویدادهای جامعه زندگی می‌کند و از سوی دیگر امکان شناخت مشخصات و ویژگی‌های او برای مردم میسر است.

این نکات برای پیروان اهل بیت [^] فرصت مناسبی را فراهم می‌نماید تا فعالیت‌های خود را در یک دایره صحیح شرعی متمرکز کنند و از ناحیه فتاوا دچار مشکلاتی نگردند که اکثریت مسلمانان بدان مبتلا بودند؛ مشکلاتی که به جدایی و اختلاف و در نتیجه نزاع و درگیری در فتاوا، احکام و موضع‌گیری‌ها منجر شده بود. و شاید سرّ این مطلب که پیامبر اکرم ' همواره در کنار مسئله مهم ولایت امر و خلافت، بر اهمیت مرجعیت اهل بیت [^] در مسائل شرعی تأکید می‌فرمود، همین نکته باشد؛ آنجا که تأکید بر این مطلب به صورت متواتر از پیامبر اکرم ' روایت شده است. چه اینکه مضمون حدیث ثقلین نیز همین است:

إني تارك فيكم الثقلين كتاب الله وعترتي أهل بيتي ما إن تمسكتم بهما لن تضلوا أبداً، ولن يفترقا حتى يردا عليّ الحوض.⁽²⁾

من دو چیز سنگین و گرانبها در میان شما باقی می‌گذارم، کتاب خدا و عترت و خاندانم، مادام که به این دو تمسک نمایید هرگز گمراه نخواهید شد، و این دو هرگز از یکدیگر جدا نخواهند گردید تا بر سر حوض کوثر بر من وارد شوند.

1. اگر چه این مسئله از نظر فقهای مکتب اهل بیت [^] مورد اختلاف است، اما اکثریت قریب به اتفاق مجتهدین در دوره‌های متأخر به این امر ملتزم شده‌اند.
2. ابن حجر، الصواعق المحرقة: 341 باب وصية النبي وسلم بهم، كنز العمال 1 / 185 - 189.

و به همین ترتیب است تأکید خود اهل بیت [^] بر این مرجعیت در احادیث روشن و فراوان؛ آنجا که شیعیان خود را به گونه‌ای تربیت می‌کردند که عملاً به این مرجعیت التزام داشته باشند و آنان را از افتادن در دام انحرافات یا تکیه بر ظن و گمان و استحسان در شناخت احکام شرعی بر حذر می‌داشتند.

[3] دارا بودن درجه بالای کمالات انسانی

اگر چه دارا بودن این مزیت برای هر انسانی به عنوان یک هدف اسلامی به حساب می‌آید، اما از نظر اهل بیت [^] یک شرط ضروری برای اعضای جماعت صالح و پیروان ایشان است تا با اتصاف به آن، بتوانند نقش تاریخی - انسانی خویش را به نحو احسن ایفا نمایند؛ چرا که کمالات انسانی از قدرت تأثیر گذاری در حرکت تاریخ انسانی، و نازل کردن باری، برکت و خیرات خداوندی بر جامعه برخوردار است:

{وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ ءَامَنُوا وَ اتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَ
الْأَرْضِ وَ لَكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ} ⁽¹⁾

و اگر مردم شهرها ایمان آورده و به تقوا گراییده بودند، قطعاً برکاتی از آسمان و زمین برایشان می‌گشودیم، ولی تکذیب کردند؛ پس به [کیفر] دستاوردشان [گریبان] آنان را گرفتیم.

از همین روست که می‌بینیم اهل بیت [^] نه تنها در مقام تربیت پیروان و شیعیان خود بر این مزیت تأکید کرده‌اند، بلکه اتصاف آنان به

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1

کمالات انسانی را در مقام تعریف ساختار شخصیتی شیعیان خود لحاظ کرده و بر آن تأکید کرده‌اند.

در روایتی از حضرت امام رضا، از حضرت امیر المؤمنین، از رسول خدا (که درود خداوند بر آنها باد) چنین آمده است:

يا علي، طوبى لمن أحبكَ وصدق بك، وويل لمن أبغضك وكذب بك. محبوكَ معروفون في السماء السابعة والأرض السابعة السفلى وما بين ذلك، هم أهل الدين والورع والسمت الحسن والتواضع لله عزَّ وجلَّ خاشعة أبصارهم، وجلة قلوبهم لذكر الله عزَّ وجلَّ، وقد عرفوا حقَّ ولايتك...⁽¹⁾

ای علی، خوشا به حال کسی که تو را دوست بدارد و تصدیقت کند، و وای به حال کسی که تو را دشمن داشته تکذیبیت نماید. دوستان تو در آسمان هفتم و هفتمین طبقه زیر زمین و آنچه در میان آن دو موجود است شناخته شده‌اند. آنان اهل دین، پرهیزگاری، رویه نیکو و تواضع در برابر خداوند عزَّ و جلَّ بوده، دیدگان‌شان به زیر افتاده و دل هایشان از یاد خدا ترسان است، در حالی که حق ولایت تو را شناخته‌اند...

در روایاتی که در همین رابطه وارد شده، بر پاره‌ای نکات و ویژگی‌های اساسی تأکید شده است:

1. عبادت و پارسایی

پارسایی و دقت در انجام عبادات با همه ابعاد آن، یکی از این نکات

1. صدوق، عیون اخبار الرضا 1 / 261 / ح 21.

و ویژگی‌ها است که در روایات چندی حالت آرمانی آن، به تصویر کشیده شده است؛ از آن جمله در روایت حضرت امام باقر × به نقل ابی مقداد که فرمود:

يا أبا المقداد، إنّما شيعة عليّ × الشاحبون الناحلون الذابلون. ذابلة شفاهم، خميصة بطونهم، متغيرة ألوانهم، مصفرة وجوههم، إذا جئهم الليل اتخذوا الأرض فراشاً واستقبلوا الأرض بجباههم، كثير سجودهم، كثيرة دموعهم، كثير دعائهم، يفرح الناس وهم محزونون....⁽¹⁾

ای ابومقداد، همانا شیعیان علی × این گونه‌اند: رنگ پریده، لاغر و ضعیف، لب‌هایشان خشکیده، شکم‌هایشان تهی، رنگ‌هایشان دیگرگون، چهره‌هایشان زرد. چون شب آنان را در خود گیرد زمین را زیر انداز خود کنند و پیشانی بر خاک نهند، سجده‌هایشان بسیار، اشک‌هایشان بسیار، دعا‌هایشان بسیار و گریه‌هایشان بسیار است. مردم همه شادمان، ولی ایشان محزون و غمناک می‌باشند...

و از آن جمله است، روایت شیخ مفید در ارشاد، و شیخ طوسی در امالی:

روایت شده که حضرت امیرالمؤمنین × در شبی مهتابی از خانه خارج شد و راه گورستان را در پیش گرفت، گروهی که در پی آن حضرت بودند به آن حضرت رسیدند.

آن حضرت ایستاده رو به آنان کرده فرمود: که هستید؟

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

پاسخ دادند: شیعیان تو، ای امیر مؤمنان!

آن حضرت نگاه عمیقی به چهره‌های آنان افکند و سپس فرمود: پس چرا من در چهره شما نشانه‌های شیعه را نمی‌بینم؟!

گفتند: مگر چهره شیعه چگونه است؟

آن حضرت فرمودند:

زردی صورت از شب زنده داری، تورم چشم در اثر گریه زیاد، انحنای پشت در اثر بسیار ایستادن به نماز و عبادت، تهی بودن شکم در اثر بسیاری روزه، خشکی لب‌ها در اثر بسیاری دعا، غبار خشوع بر سر و روی آنان نشسته است.⁽¹⁾

همچنین می‌توانیم این برجستگی با شکوه صفات و فضایل را در به تصویر کشیدن نمونه زنده‌ای که حضرت امیر المؤمنین × برای یک فرد شیعه قرار داده دریافت. این تصویر گویا، در حدیث آن حضرت با احنف بن قیس بیان شده است که شیخ صدوق در کتاب خود صفات الشیعة آن را نقل کرده است:

گوید: هنگامی که حضرت امیر المؤمنین × پس از جنگ جمل به بصره آمد، احنف بن قیس آن حضرت را دعوت کرده، طعامی برایشان آماده ساخته و به دنبال ایشان و اصحابشان فرستاد. آن حضرت به نزد احنف رفته، فرمودند: اصحاب مرا به نزد من فراخوان. پس گروهی داخل شدند

1. مفید، الإرشاد 114؛ طوسی، الامالی: 216/ح 377.

که همچون مشک های کهنه و فرسوده ای بودند. احنف بن قیس عرض کرد: ای امیرمؤمنان، چه بر سر اینها آمده است؟ آیا در اثر کمبود غذا به این روز افتاده اند، یا از ترس جنگ؟

آن حضرت - که سلام خداوند بر او باد - فرمود:

نه! ای احنف، خداوند متعال اقوامی را دوست دارد که برای او در دنیا زهد و پارسایی پیشه کنند، چونان کسانی که پیش از مشاهده قیامت تنها به این جهت که می‌دانند قیامت به آنان نزدیک است به سوی آن می‌شتابند و خود را به تلاش در راه آن واداشته‌اند. آنان چون به یاد صبح آن روز می‌افتند که مردم بر خداوند متعال عرضه خواهند شد، چنین گمان می‌کنند که گردنی از آتش بیرون آمده، بالا می‌آید و مردم را به سوی پروردگارشان - تبارک و تعالی - محشور می‌گرداند و نامه‌ای بیرون می‌آید که رسوایی گناهانشان را در برابر دیدگان همه مردم آشکار خواهد نمود، پس در اثر این وضع، نزدیک است جان هایشان ذوب شده و دل‌های آنان با بال‌های ترس به پرواز در آید و عقل‌های آنان، آن هنگام که از فرط تفکر و محو شدن در خداوند به غلیان آمده، ایشان را ترک نماید.

در چنین وضعیتی است که آنان همچون گمگشتگان وادی تاریکی ناله سر می‌دهند و از ترس آنچه خود را در آن درانداخته‌اند، اندوهگین می‌شوند و در نتیجه لاغر اندام می‌گردند. دل هایشان محزون، چهره هایشان رنگ پریده، لب هایشان خشک و شکم هایشان خالی است، چون آنان را بینی گمان داری که مَسْتَد. آنان همنشینان شب‌های ترسناکند؛ چنان به خشوع افتاده‌اند که به مشک‌های تهی و فرسوده آب می‌مانند. آنان در آشکار و نهان، اعمال

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1

خویش را برای خداوند متعال خالص گردانیده‌اند و هیچ گاه دل هایشان از نگرانی و ترس خدا در امان نیست، بلکه همچون نگاهبانان خراج نگران [دستبرد غارتگران] هستند.

و اگر آنان را در شب هایشان، آنگاه که همه چشم‌ها در خواب بوده، صداها فرو نشسته و حرکت پرندگان نیز در لانه هایشان آرام گرفته است ببینی، خواهی دید که ترس از روز قیامت و وعید آن، خواب از چشمانشان ریوده، که خداوند متعال فرماید: {آیا ساکنان شهرها ایمن شده‌اند از اینکه عذاب ما شامگاهان در حالی که به خواب فرو رفته‌اند به آنها برسد؟} و بدین سبب به حال وحشت بیدار می‌شوند و با اشتیاق تمام به نماز می‌ایستند، گاه در حال گریه و گاه در حال تسبیح، آنان در محراب عبادت خود به گریه و زاری مشغول می‌شوند و طول شب‌های ساکت و تاریک را به گریه می‌ایستند.

پس ای احنف، کاش ایشان را ببینی که در دل شب بر پا ایستاده‌اند و پشت ایشان از ایستادن طولانی خمیده شده، در نماز خود جزءهای قرآن را تلاوت نموده، ناله و افغان وزاری آنان شدت می‌یابد. آنگاه که می‌نالند تو گویی که شعله‌های آتش جهنم تا حلقوم‌های ایشان را فرا گرفته و چون افغان بر می‌آورند خود تو گویی که زنجیرهای جهنم به گردن‌های آنان افتاده است.

اما اگر آنان را در روز مشاهده کنی ایشان را کسانی خواهی دید که بر زمین به نرمی گام بر می‌دارند، با مردم به نیکویی سخن می‌گویند، هنگامی که نادانان آنان را مورد خطاب قرار دهند، با آنان به ملایمت سخن گفته و چون بر لغو بگذرند، با بزرگواری بگذرند.

آنان پاهای خود را از رفتن به جاهایی که مورد تهمت است قید و بند نهاده‌اند، زبان‌های خود را از گفتن سخنانی که به آبروی مردم بستگی دارد لال و خاموش ساخته‌اند، گوش‌های خود را از ورود سخن بدگویان مسدود کرده، چشمان خود را با دیده پوشی از گناهان به سرمه تقوا آراسته و به خانه امنی پناه برده‌اند که پناه برندگان به آن را هیچ شک و اندوهی نخواهد بود.

پس توای احنف، شاید که به دیدن یک جنبه از دنیا مشغول شده‌ای که باوجود ظاهر با طراوت خود بروز دهنده رنج‌ها و آلام است؛ خانه‌ای که به نقش و نگار ایوان و پرده‌های آویخته‌اش مشغول گشته‌ای، خانه‌ای که گرما و سرما به بار نشستن میوه‌هایش را به عهده دارند، اما این خانه خانه ماندن تو نیست و در عین حال تو را از رسیدن به خانه‌ای باز داشته، که خداوند آن را از لؤلؤ سفید آفریده و در آن نهرهایی را به جریان آورده، درختانی کاشته و از بسیاری میوه‌های رسیده بر آن سایه افکنده و از حوریان نوره آکنده‌اش کرده و دوستان و فرمان برداران خود را در آن ساکن گردانده است.

پس‌ای احنف، اگر آنان را در حالی می‌دید که به پاداش‌های پروردگار خود رسیده‌اند، می‌دید که هر گاه بر پهلوی اسبان خود می‌زنند از مرکب‌های ایشان آوازهایی بر می‌خیزد که هیچ شنونده‌ای بهتر از آن آواها نشنیده و ابری بر سرشان سایه افکنده و باران مشک و زعفران بر آنان خواهد بارید، و اسب‌هایشان در میان درختان آن باغ شیشه کشیده شترانشان آنها را از کنار تپه‌های زعفران عبور می‌دهند و در زیر گام

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

هایشان لؤلؤ و مرجان است. پیشکاران آن بهشت آنان را به سوی منبرهایی از گل و ریحان رهنمون گشته، بادی از جانب عرش برخاسته بر سرشان گل یاسمن و بابونه نثار می کند. آنگاه به سوی در رفته و رضوان آن در را بر روی آنها می گشاید، سپس در آستانه بهشت برای خداوند متعال به سجده می افتند. آنگاه خداوند جبار به آنها می فرماید: سرهای خود را بلند کنید که من زحمت عبادت را از شما برداشتم و در بهشت رضوان آشیاتان دادم.

حال ای احنف، اگر آنچه را که در ابتدای سخن [در باب عذاب] بیان داشتم از یاد بردی، بدان که بر شما لباس هایی از قیر پوشانده خواهد شد، در میان آتش و آب گرم جوشان در رفت و آمد خواهید بود و نوشیدنی هایی داغ و در حال جوشیدن به شما نوشانیده خواهد گردید. پس در آن روز و در آن آتش چه بسیار است کمرهای خرد شده و چهره های درهم شکسته زشت شده که بر بینی آن ضربه وارد شده و دستانی که از سایش غل و زنجیر خورده شده و قلاده آن به گردن ایشان لحیم گشته است.

ای احنف، کاش آنان را می دیدی که چگونه از پرتگاه های آن پایین رفته و از کوه هایش بالا می روند. آنان لباس هایی از تکه های قیر بر تن داشته، با فاجران و شیاطین آن وادی همنشین گردیده اند. پس اگر از شدیدترین عذاب آتش استغاثه و طلب یاری کنند مارها و عقرب های جهنم کار را بر آنان سخت خواهند گرفت.

و کاش صدای منادی را می شنیدی که ندا سرمی دهد:

ای بهشتیان و اهل نعمت های بهشت، ای اهل زر و زیورهای بهشت، دیگر تا ابد جاودان هستید و مرگی در کار نیست، در این هنگام است که امیدهایشان ناامید شده، درها بسته و دستشان از همه جا کوتاه خواهد

گردید. آنگاه چه بسا پیری که بر پیری خود افسوس خورد و جوانی که بر جوانی خود حسرت خورد و زنی که گوید: وای از رسوایی، و پرده‌های آنان دریده خواهد گردید. پس در آن روز چه بسیار کسان که در آن عذاب غوطه‌ور و در میان طبقات آن حبس گشته‌اند، و چه غوطه‌ور شدنی که پس از عمری پوشیدن لباس کتانی و نوشیدن آب سرد گوارا و غذاهای لذیذ رنگارنگ در میان خانهٔ راحت، تو را لباسی خواهد پوشاند که مویی بر تنت باقی نخواهد گذاشت مگر آنکه سفیدش خواهد کرد؛ موهای نرمی که همواره به آنها رسیدگی می‌کردی و چشمانی را که با آنها به سوی دوستانت نظاره می‌کردی از چشمخانه به در خواهد آورد. این است آنچه خدا برای مجرمان مهیا ساخته و این است آنچه برای پرهیزگاران آماده کرده است.⁽¹⁾

و چنین است تصویر دیگری که کراچکی در کتابش *کنز الفوائد*⁽²⁾ در روایت نوف بکالی⁽³⁾ در سخنی از حضرت علی \times با گروهی از یاران خود که هم‌ام بن عبادة بن خثیم نیز در میان آنها بوده است نقل نموده است؛ همان خطبه‌ای که شریف رضی در *نهج البلاغه* قسمتی از آن را آورده است.⁽⁴⁾

1. صدوق، صفات الشیعة 118، ح 63.

2. کراچکی، کنز الفوائد 1 / 87-88 و به نقل از آن مجلسی، بحار الانوار 68 / 191 ح 47.

3. کراچکی، کنز الفوائد 1 / 88-92 و به نقل از آن مجلسی، بحار الانوار 68 / 192-196 ح 48.

4. نهج البلاغه / خطبه 193.

2. ایمان به ولایت و مسئله عمل

تطبیق میان ادعای تشیع و رسیدن به ولایت اهل بیت [^]، با پیروی عملی از آنان و تأسی به آن بزرگواران، از مهم ترین نکات این قسمت است که یکی از اصول مهم اسلام به شمار می رود:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ * كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ}

ای کسانی که ایمان آورده اید، چرا چیزی می گوئید که انجام نمی دهید؟
* نزد خدا سخت ناپسند است که چیزی را بگوئید و انجام ندهید.⁽¹⁾

اهل بیت [^] نیز بر این نکته تأکید کرده اند؛ آنجا که میان ایمان و عمل این گونه ارتباط برقرار کرده اند که ایمان جز با عمل کامل نخواهد گردید، و در مباحث آینده توضیح بیشتری در این رابطه خواهیم داد.
از حضرت صادق × نقل شده است که فرمود:

برای کسی که در پنهانی ادعای این امر را دارد سزاوار است که در ظاهر هم دلیل و برهانی برای آن داشته باشد.

عرض کردم: این چه برهانی است که باید در ظاهر داشته باشد؟

فرمود: به حلال و حرام خداوند پایند باشد و ظاهر او باطنش را تصدیق نماید.⁽²⁾

1. صف / 3 - 2.

2. نعمانی، الغیبة 113، ب 5 (ما روی فی من ادعی الامامة ولیس بامام) ح 7.

همچنین از آن حضرت روایت شده است که فرمود:

ليس من شيعتنا مَنْ قال بلسانه وخالفنا في أعمالنا وآثارنا، ولكن شيعتنا من وافقنا بلسانه وقلبه، واتبع آثارنا وعمل أعمالنا، أولئك شيعتنا.⁽¹⁾

کسی که به زبان، خود را پیرو ما بداند اما در اعمال و رفتار و آثار بر خلاف ما عمل کند از شیعیان ما نیست، اما کسی شیعه ماست که قلب و زبانش با ما موافق باشد، آثار ما را دنبال کرده و کارهایی را انجام دهد که ما انجام می‌دهیم، اینان شیعیان ما هستند.

کشی نیز با سند صحیح از داود بن فرقد نقل کرده است که گفت:

از حضرت امام صادق × شنیدم که می‌فرمود:

اصحاب و پیروان من اهل خردورزی و پرهیزگاری هستند، پس هر کس که اهل خردورزی و پرهیزگاری نباشد از یاران من نیست.⁽²⁾

3. اخلاص در نیت و کار برای خدا

از دیگر نکات این باب، اخلاص برای خداوند متعال است؛ اخلاص در عمل، رفتار، عواطف و احساسات. همچنین پای بندی به اصل (حُب برای خدا و بُغْض برای خدا) محبت داشتن و کینه ورزیدن تنها برای رضای خدا و به دور از دیگر انگیزه‌های دنیوی یا امیال نفسانی، در فعالیت‌های فردی یا در روابط اجتماعی.

1. تفسیر منسوب به امام حسن عسکری ^ع: 330.

2. کشی، اختیار معرفة الرجال 525، و به نقل از آن مجلسی، بحار الانوار 68 / 166 ح 17.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

ائمّه [^] همواره بر این اصل اساسی، که نمود دینداری و ایمان حقیقی در پای بندی های عقیدتی یک انسان مسلمان است، تأکید کرده و طی مجموعه بزرگی از روایات که بر این اصل تصریح داشته، یا با پای بندی به آن در مقام عمل، به آن اشاره نموده اند، اخلاص را هدف و غایتی دانسته اند که شیعیان باید برای رسیدن به آن تلاش کنند.

کلینی در کافی با سند صحیح از ابوعبیده حذّاء، از حضرت امام صادق \times روایت کرده است که فرمود:

هرکس تنها برای خدا دوست داشته و برای خدا دشمنی ورزد، از جمله کسانی است که دارای ایمان کامل است⁽¹⁾

و در روایتی دیگر از حضرت ابوجعفر باقر \times آمده که فرمود:

دوستی مؤمن برای رضای خدا، از بزرگترین شاخه های ایمان است. بدانید که هرکس برای رضای خدا دوست بدارد، دشمن بدارد، داد و دهش کند یا دست از داد و دهش باز دارد، از اصفیا است؛ یعنی کسانی است که خداوند برای خود خالصشان کرده است⁽²⁾

چه اینکه در بعضی از روایات، از چنین محبتی تعبیر به ایمان و دین شده است؛ از فضیل بن یسار روایت شده که گفت:

از حضرت امام صادق \times پرسیدم آیا حب و بغض در راه خدا جزء ایمان است؟

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعة 11 / 431 ح 1.

2. حرّ عاملی، وسائل الشیعة 11 / 431 ح 3.

در پاسخ فرمودند: وهل الايمان إلا الحبّ والبغض؟! ؛ آیا ایمان چیزی جز دوستی و دشمنی است؟

سپس این آیه را به عنوان شاهد تأویل کردند:

{حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ}

لیکن خدا ایمان را برای شما دوست داشتنی گردانید و آن را در دل های شما بیاراست و کفر و پلیدکاری و سرکشی را در نظرتان ناخوشایند ساخت. آنان [که چنین اند] ره یافتگانند.⁽¹⁾

و از ابو عبیده، زیاد حدّاء از حضرت ابو جعفر باقر × روایت است که به او فرمود:

ای زیاد، وای بر تو آیا دین چیزی جز دوست داشتن است؟ آیا به کلام خدای متعال نمی نگری که می فرماید: {بگو: اگر خدا را دوست دارید، از من پیروی کنید تا خدا دوستان بدارد و گناهان شما را بر شما ببخشد}.⁽²⁾

4. ارائة الكوی خوب

به ظهور رسیدن نمونه و الگویی شایسته در عرصه رفتارهای فردی و اجتماعی در جامعه، از دیگر نکات این بحث به شمار می رود. این مزیت

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعة 11 / 435 ح 16؛ برقی، المحاسن 1 / 409 ح 930. چاپ مجمع جهانی اهل بیت ^.

2. حرّ عاملی، وسائل الشیعة 11 / 435 ح 17؛ برقی، المحاسن 1 / 409 ح 931. چاپ مجمع جهانی اهل بیت ^.

نقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌هایی است که اهل بیت [^] بر ضرورت اتصاف شیعیان خود به آن تأکید کرده‌اند. به همین دلیل بود که - چنان که پیشتر دیدیم - آن را یکی از اهداف ساخت جماعت شیعی قرار داده‌اند.

شاید هم تأکید بر این نکته که شیعیان باید به صفت ورع، تقوا، اخلاص و عبادت متصف باشند، که به نمونه‌هایی از آن اشاره کردیم، خود جلوه‌ای از بعضی جنبه‌های همین ویژگی باشد. به علاوه اینکه چون الگوی شایسته، - چنان که بعداً نیز به آن اشاره خواهیم کرد - ایفا گر نقش بسیار مهمی در جامعه بشری است، می‌یابیم که چرا اهل بیت [^] همواره، همت گماردن برای تحصیل این صفات و پای بندی‌ها را برای شیعیان خود مورد تأکید قرار می‌دادند. تأکید بر جنبه الگو و اسوه بودن شیعیان در میان عموم مردم و امت اسلام، مسئله‌ای که ارتباط خاصی با نقش جماعت صالح در جامعه اسلامی و اثرات وجودی آن داشت که می‌توانست در جهت تحقق اهداف کلی که در ورای ایجاد چنین جماعتی بوده مؤثر باشد.

از همین جاست که اهل بیت [^] - علاوه بر سایر صفات - الگو و اسوه بودن، آن هم به این معنای خاص را از صفات لازم و ضروری برای شیعیان قرار داده و بلکه در بعضی از روایات خود را نیز به دارا بودن این ویژگی توصیف کرده‌اند.

در روایتی از عمر بن یحیی آمده که گفت: از حضرت امام صادق × شنیدم که می‌فرمود:

إِنَّ أَحَقَّ النَّاسِ بِالْوَرَعِ آلَ مُحَمَّدٍ وَشِيعَتَهُمْ كَيْمَا تَقْتَدِي الرَّعِيَّةَ بِهِمْ.⁽¹⁾

همانا سزاوارترین مردمان به پرهیزگاری، آل محمد و شیعیان آنها هستند تا سایر مردم به آنها تاسی کنند.

قبلا نیز روایت زید شحام را از امام باقر × نقل کردیم که در قسمتی از آن آمده بود:

در گذشته چنین بود که اگر مردی از شیعیان علی × در قبیله‌ای بود، زینت آن قبیله به حساب می‌آمد؛ وی امانتدارترین، راستگوترین و بهترین شخص در میان آنان برای ادای حقوق مردم بود. آنان وصیت‌ها و امانت‌های خود را در نزد او می‌سپردند. اگر از آن عشیره در باره او می‌پرسیدی، پاسخ می‌دادند: چه کسی مانند فلانی است؟! او امین‌ترین و راستگوترین ماست.⁽²⁾

و از امام صادق × نقل است که فرمود:

همانا اصحاب علی × در میان همه قبایل مورد توجه مردم بودند، آنان امانتداران قوم و مورد پسند مردم بودند.⁽³⁾

در روایت دیگری از سلیمان بن مهران وارد شده است که گفت:

بر حضرت امام صادق، جعفر بن محمد ' وارد شدم، گروهی از

1. طبری امامی، بشارة المصطفی 17.

2. حرّ عاملی، وسائل الشیعة 8 / 399.

3. طبرسی، المشکات 63.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

شیعیان در نزد آن حضرت نشستند، و ایشان فرمود:

ای گروه شیعیان، مایه زینت و آبروی ما باشید و مایه سرشکستگی ما نباشید. با مردم سخنان نیکو بگویید و زبان‌های خود را حفظ نموده، آن را از گفتن حرف‌های زاید و زشت باز دارید.⁽¹⁾

علاوه بر این صفات، می‌توان اهتمام ائمه [^] را به ضرورت وجود صفات انسان کامل مؤمن در شیعیان نیز مورد ملاحظه قرار داد؛ امری که روایات اهل بیت [^] در ابواب جهاد نفس، امر به معروف و نهی از منکر، احکام العشرة (آداب معاشرت) و دیگر ابواب کتب روایی مورد بحث قرار گرفته است. چنان که در موارد بسیاری از همین کتاب، به ویژه در مبحث نظام روابط اجتماعی، به آنها اشاره خواهیم کرد، البته مباحثی چون یقین به خداوند متعال و حسن ظن، اعتماد و توکل بر او و پای بندی به اوامر و نواهی او، به عنوان مقدمه این مبحث مطرح می‌شود.

5. توان پایداری

بالا بردن قدرت استقامت و پایداری، و تحمل مسئولیت بزرگ و تاریخی مشارکت در تحقق اهداف بزرگ نظریه امامت، از دیگر نکات مورد توجه در این باب است. این مهم از طریق تکامل بخشیدن به شخصیت انسانی در اعضای جماعت صالح به انجام می‌رسد؛ مسائلی چون پای بندی، خویشتن داری، پنهان کاری و حفظ اسرار، صبر، اعتماد و توکل بر خدا، روحیه ایثار

1. طوسی، الامالی 440 ح 987.

ویژگی‌های کلی جماعت صالحان

و فداکاری، حسن معاشرت با مردم، وفای به عهد، ادای امانت، آراستگی به اخلاق والای اسلامی، بیداری و فهم صحیح از اوضاع و رویدادهای اسلامی و...

داشتن این ویژگی از صفات مهمی است که جماعت صالح برای بقا و دوام وجود خود در برابر موج کشتار و سرکوب و انواع فشارهای روحی که دشمنان اسلام علیه این جماعت به آن دست می‌زدند، همچنین برای دوام رسالت خود در طول نسل‌ها و عصرهای مختلف تاریخ در برابر نابسامانی‌های اجتماعی، تحولات سیاسی و مشکلات اخلاقی و اجتماعی، به شدت به آن نیازمند بودند.

به همین دلیل است که می‌بینیم، ائمه^۸ برای شیعیان خود، ساز و کارها، قوانین و ویژگی‌هایی در جهت تقیّه و تأمین امنیت این جماعت در ابعاد مختلف، وضع کرده‌اند که به زودی از آنها سخن خواهیم گفت، چنان که ساز و کارهایی را هم برای نحوه معاشرت آنان با مردم وضع نموده و اهمیت خاصی به جنبه‌های روحی، اخلاقی و فرهنگی این جماعت داده، در کنار آن رویه خاصی برای اجرای ضوابط، اخلاقیات و ویژگی‌های ضروری که متناسب به این جماعت می‌بایست از آن برخوردار باشند، معین فرموده و پای بندی به این رویه را یکی از نشانه‌های بازشناسی انسان شیعه از غیر شیعه دانسته‌اند.

مجموعه روایاتی که در ذیل می‌آید و بعداً بیشتر از آن هم خواهد آمد، از نمونه‌هایی است که به این مطلب اشاره دارد:

این صدقه از حضرت امام صادق × روایت کرده است که فرمود:

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1

امتحنوا شیعتنا عند مواقیت الصلاة کیف محافظتهم علیها، و إلى أسرارنا کیف حفظهم لها عند عدونا، و إلى أموالهم کیف مواساتهم لإخوانهم فیها. (1)

شیعیان واقعی ما را به اموری از این دست بشناسید: مراقبت آنها از اوقات نماز، حفظ اسرار ما در نزد دشمنان و همیاری مالی با برادران ایمانی.

و در روایت دیگری از ابی ربیع شامی آمده است که گفت:

بر حضرت امام صادق × وارد شدم، در حالی که خانه آن حضرت مملو از مردمی بود که در میان آنها خراسانی، شامی و مردم شهرهای مختلف وجود داشت. من جایی برای نشستن پیدا نکردم، امام صادق × نشستند و در حالی که تکیه کرده بودند فرمودند:

ای پیروان آل محمد ' بدانید هر کس که در هنگام خشم قادر به خویشتن داری نباشد، و نتواند برای کسانی که با او هم صحبت می شوند هم صحبتی خوب بوده، با کسانی که با او با اخلاق خوش برخورد می کنند رفتاری نیکو داشته، برای رفیقان خود رفیقی خوب و برای همسایگان خود همسایه خوبی باشد،... از ما نیست. (2)

و در روایتی دیگر از میسر آمده است که گفت: حضرت امام ابو جعفر باقر × فرمود:

-
1. الحمیری، قرب الاسناد 78 ح 253 و به نقل از آن مجلسی، بحار الانوار 68 / 149 ب 19 (صفات الشیعة) ح 1.
 2. کلینی، الکافی 2 / 637 ح 2 و به نقل از آن مجلسی، بحار الانوار 68 / 149 ب مواعظ الصادق ح 178.

ای میسر، آیا تو را از شیعیان ما خیر ندهم؟

عرض کردم: فدایت شوم چرا.

فرمود:

آنان دزهای مستحکم، سینه‌هایی مطمئن برای اسرار و بردبارانی با وقار هستند.
آنان از سخن پراکتان افشا کننده اسرار و جفاجویان ریاکار نیستند. آنان شیران
روزند و راهبان شب.⁽¹⁾

در روایت دیگری از امام باقر × آمده است:

شیعیان ما کسانی هستند که در راه ولایت ما بذل و بخشش کرده، به برکت
عشق به ما با یکدیگر مهربانی نموده و در راه زنده کردن امر ما با یکدیگر
دیدار می‌نمایند. آنان که چون خشمگین شوند ستم نکنند و چون خشنود
گردند زیاده روی ننمایند. آنان برای هر که در کنارشان باشد مایه برکت، و
برای هر که با ایشان در رابطه باشد مایه امنیت و آسایش می‌باشند.⁽²⁾

در حدیث سابق خواندیم - و در روایات دیگر هم آمده است - که بر ادای
امانت توسط شیعیان تأکید شده است و این رویه به وضوح در احادیث
بسیار زیادی که از اهل بیت [^] در رابطه با تأدیب و تربیت شیعیان بر
فضایل اخلاقی وارد شده است دیده می‌شود، چه اینکه در دایره
المعارف‌های حدیثی، به خصوص در ابواب عِشرة (آداب زندگی و
معاشرت) و ابواب امر به معروف و نهی از منکر نیز همین مطلب را می‌توان

1. طبرسی، مشکات 62، ح 2 در بیان روابط شیعه.

2. کلینی، الکافی 2 / 236 ح 24 باب: المؤمن و علاماته و صفاته.

یافت و من در این باره کتاب مستقلی تألیف نموده‌ام و در بخش مربوط به جنبه‌های روحی و سیستم روابط اجتماعی این کتاب نیز در این باره توضیح بیشتری خواهم داد.

6. نظام پیشرفته و پابرجا

ایجاد یک سیستم و نظام مستحکم و قوی اجتماعی برای این گروه که از نظر روحی و معنوی، استقلال خود را از سلطه‌ای که طاغوت‌ها بر جامعه اسلامی تحمیل می‌کردند، حفظ کرده و به دور از تأثیر پذیری از اوضاع بی ثبات اجتماعی، در همه این عرصه‌ها تنها بر یاری و تأیید الهی و امکانات موجود در داخل خود جامعه شیعی تکیه کند، دیگر نکته این بحث می‌باشد.

این ویژگی را می‌توان - در طول تاریخ اسلام - از راه مطالعه بعضی از نشانه‌ها که در ذیل به تفصیل به آنها خواهیم پرداخت، ملاحظه کرد:

اول: نظام سیاسی، که در نظام ولایت، قضاوت و فتوا جلوه گر می‌باشد. آنجا با نظر و هدایت اهل بیت [^]، بار مسئولیت این نظام بر عهده مجتهدان، قرار گرفته است. ائمه [^] این نظام را دقیقاً متناسب با نظام سیاسی کلی امت اسلام پی ریزی کردند، تا جماعت صالح در همان وقت، استقلال و قدرت خود را بر ایفای نقش مطلوب حفظ کرده، در دام اوضاع فاسد سیاسی و مسیر انحرافی مراجعه به حاکمان جور و داوری بردن به نزد طاغوت سقوط نکنند، که در باره این نظام ان شاء الله بیشتر سخن خواهیم گفت.

دوم: نظام مالی امامیه که تأمین‌کننده همهٔ مخارج کارهای عامّ دینی بوده و اساساً مبتنی بر حقوق شرعی و در رأس آنها خمس و زکات می‌باشد؛ چرا که این سیستم نیز، نقش بزرگی در حفظ و استمرار این گروه داشته است و این موضوعی است که در بحث از سیستم اقتصادی طائفة امامیه به آن خواهیم پرداخت.

سوم: وجود مؤسسات فرهنگی همچون مدارس و حوزه‌های علمیه که خروجی آنها را مجتهدان، مبلغان و متخصصان علوم شرعی تشکیل می‌دادند؛ مؤسساتی که دژه‌های نفوذ ناپذیر تربیت و حفظ این گروه از فروپاشی به شمار می‌آمده است. ائمه[ؑ] تأکید زیادی بر وجوب طلب علم و دانش و ضرورت نشر علم توسط دانشمندان کرده‌اند.

از حضرت امیرالمؤمنین × نقل است که فرمود:

ای مردم، بدانید که کمال دین، طلب دانش و عمل کردن به آن است. و بدانید که طلب دانش برای شما از طلب مال ضروری‌تر است؛ چرا که مال دنیا میان اهل آن تقسیم شده و خداوند آن را برای شما تضمین کرده؛ تقسیم آن نیز توسط شخص دادگری انجام شده و سهم شما از مال دنیا به شما خواهد رسید، اما علم و دانش در نزد اهل آن به ودیعت نهاده شده و شما فرمان یافته اید تا آن را از اهلش طلب نمایید، پس در جستجوی آن باشید.⁽¹⁾

در تعدادی از روایات عباراتی نظیر: «طلب العلم فریضة» طلب دانش واجب است یا «ألا إن الله يحب بغاة العلم» خداوند جویندگان دانش را دوست می‌دارد

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعة 18 / 12 ح 12.

تقش اهل بیت [^] در بنیان گذاری جماعت صالحان 1.

یا «وإنَّ الشَّاهِدَ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ» آن کس که در طلب دانش دیار خود را ترک کند همچون مجاهد در راه خداست، آمده است.

و از رسول گرامی اسلام ' روایت شده که فرمود:

با هم مذاکره نموده دیدار کنید و برای هم حدیث بخوانید که خواندن حدیث موجب جلا و درخشش دل ها می شود. دل ها نیز مانند شمشیر زنگار می گیرد و جلای آن نقل احادیث می باشد.

و چنین است برگزاری مجالس و اجتماعاتی که در آنها از فضایل اهل بیت [^] و میراث علمی، فرهنگی و اخلاقی آن بزرگواران و ابعاد زندگی و امور روزمره شیعیان گفتگو می شود، که در بررسی جنبه فرهنگی بدان خواهیم پرداخت.

چهارم: اهتمام ورزیدن به تأمین درآمدهای مالی برای گروه از راه تجارت و کشاورزی، تا افراد این جماعت را به دور از تأثیرات طاغوت از لحاظ اقتصادی حمایت و تأمین نمایند؛ تأثیراتی اعم از قوانین دست و پا گیر حکومت، یا تحت تعقیب قرار دادن افراد این جماعت و محاصره کامل آنان.

آنجا که می بینیم، روایات بسیاری در رابطه با تشویق به تجارت و کشاورزی، و اینکه نه دهم روزی مردمان، در تجارت نهاده شده وارد گردیده، که در بحث از سیستم اقتصادی به این مبحث نیز خواهیم پرداخت.

7. ولایت مؤمنان

آراستگی به روحیه انصاف، همیاری، همکاری، مسئولیت متقابل اجتماعی و کمک مالی به برادران ایمانی به عنوان عقد ولایت میان هر مؤمن با مؤمن دیگر، نیز از دیگر نکات این مبحث است که پایه و بنیان محکمی برای برقراری روابط میان شیعیان و رسیدن به وحدت، وفاق، پیوستگی و درمان نقاط ضعف و خلل‌های موجود در آن است؛ آنجا که به سبب شرایط اجتماعی، اقتصادی، یا سیاسی ممکن است برای بعضی از افراد این جماعت، احساس گوشه‌گیری، ضعف، یا محدودیت پدید آید.

روایات بسیاری از اهل بیت^۸ وارد شده که بر اهمیت این اصل و این ویژگی، و اینکه این امر از حقوق مؤمنان بر یکدیگر است، تأکید می‌نماید که نمونه‌هایی از آنها در مباحث گذشته آمده و در مبحث سیستم اقتصادی و سیستم روابط اجتماعی جماعت صالحان نیز بدان خواهیم پرداخت.

از جمله آنها، روایتی از حضرت امام محمد باقر^۹ است که در آن فرموده‌اند:

از جمله حقوق مؤمن بر مؤمن، آن است که گرسنگی وی را به سیری مبدل کرده، عیب‌هایش را پوشانده، اندوهش را زایل نموده، دینش را ادا نماید، و اگر از دار دنیا رفت در میان اهل و عیالش چنانشین او باشد.^(۱)

1. حرّ عاملی، وسائل الشیعة 8 / 542 ب 122 ح 5، در همین باب در رابطه با همین موضوع روایات دیگری نیز هست.

8. احساس مسئولیت عمومی

احساس مسئولیت یا مسئولیت پذیری در قبال همه امت اسلام هم نکته دیگری در این باب است. این مطلب از تأکید پیشوایان اهل بیت [^] بر اصل امر به معروف و نهی از منکر، جهاد در راه خدا برای مبارزه با ستم، سرکشی و انحراف، همچنین تأکید بر اصولی چون: کمک به مسلمانان، تعاون در میان مسلمانان، اهمیت دادن به امور مسلمانان، دلسوزی برای مسلمانان، برادری در میان مسلمانان، حرمت خون، مال و آبروی مسلمانان، همزیستی با مردم مسلمان و غیر مسلمان و دیگر اصولی که در کنار هم شالوده‌ای مستحکم و شیوه‌ای پیشرفته را برای چنین درک و احساسی تشکیل می‌دهند و در مباحث آتی به شرح و توضیح همه این امور خواهیم پرداخت.

فهرست

اهداف و ویژگیهای جماعت صالح

سخن مجمع - 7

پیش درآمد - 11

دیدگاه اهل بیت [^] و اهمیت آن - 12

اهل بیت [^] مهم ترین رکن - 13

حقیقت نقش اهل بیت [^] - 16

تحول در بررسی جایگاه اهل بیت [^] - 18

افق های تحقیق در باره نظریه اهل بیت [^] - 22

نقش اهل بیت [^] در زندگی اسلامی - 23

پاره ای از مشکلات کار - 26

شیوه پژوهش در این کتاب - 28

اهداف و ویژگی ها

مقدمه - 37

1. اهداف کلی بنیان گذاری جماعت صالحان - 41

[1] مشارکت در رهبری حرکت اسلامی - 41

نقش نخبگان برگزیده در زمان خلفای سه گانه - 46

نقش برگزیدگان در زمان حضرت علی \times - 47

نمونه هایی از مردان برجسته این گروه - 48

[2] حفاظت از جامعه اسلامی - 49

1. دفاع از جامعه اسلامی - 50

2. ایجاد الگوهای شایسته - 51

3. وحدت اسلامی - 53

4. اصول گرایی و ارزش های والا - 56

5. انسانیت و جهانی شدن - 58

6. ایثار و شهادت - 59

[3] حراست از شریعت اسلام در برابر تحریف - 60

1. اصل مبارزه - 61

2. اجتهاد در چارچوب کتاب و سنت - 62

3. آزادی فکری - 63

4. عدالت و پرهیزگاری - 63

5. تدوین و حفظ - 65

[4] زمینه سازی برای ظهور - 65

1. ظهور عقیده ای زنده - 68
2. احساس مسئولیت و تحول طلبی - 69
3. بازگشت به اسلام - 70
2. ویژگی های کلی جماعت صالحان - 73
 - [1] عقیده سالم - 74
 - [2] بازگشت به اهل بیت [^] در دین شناسی - 80
 1. فهم قرآن - 81
 2. شناخت سنت - 82
 3. تقلید از مجتهد عادل زنده - 83
 - [3] دارا بودن درجه بالای کمالات انسانی - 85
 1. عبادت و پارسایی - 86
 2. ایمان به ولایت و مسئله عمل - 94
 3. اخلاص در نیت و کار برای خدا - 95
 4. ارائه الگوی خوب - 97
 5. توان پایداری - 100
 6. نظام پیشرفته و پابرجا 104
 7. ولایت مؤمنان - 107
 8. احساس مسئولیت عمومی - 108